

Gida didaktikoa Zinemaren eta Giza Eskubideen Gelak

Alumbramiento

**Koordinazioa: Montehermoso Kulturuneko Ikusizko Arteen Arloa
Gasteizko Udala**

Giden egileak: Elisenda Polinya eta Nieves Prieto Zinhezbarako

Aurkibidea

1. Zinema eta giza eskubideak	1. orria
1.1 Hitzaurrea	
1.2 Giza eskubideak	

2. Zinema eta giza eskubideei buruzko eskolak	7. orria
2.1. Sarrera	
2.2 Hezkuntza-xedea	
2.3 Adinak	
2.4 Zeharkako hezkuntza	
2.5 Gidaren egitura	

3. Heriotza	10. orria
3.1 Maite dugun pertsonaren heriotzaren aurrean	
3.2 Heriotzaren erritua mundu zabaleko kulturetan	
3.3 Kontu etiko bat: eutanasia	

4. Irudietan murgilduz:	28. orria
4.1 Laburmetraia	
4.2 Fitxa teknikoa eta sinopsia	
4.3 Alumbamiento filmeko funtsezko hiru pertsonaia	
4.4 Zinema hiztegia	

5. Zinema, Giza eskubideak eta Hezkuntza. Proposamen didaktikoak	33. or.
5.1 Zergatik hezkuntza eta giza eskubideak	
5.2 Metodologia	
5.3 Unitate didaktikoa	
• Heriotzari buruzko gogoetak	
• Bizi edo hil: hortxe dago koska	
• Afektibitatea ematea eta hartzea	
• Nire balioei buruzko autobiografia	
• Heriotzari buruzko aipuak	

6. Egizu zerbait	49. orria

7. Gehiago jakiteko	51. orria

8. Peters-en mapa	67. orria

Harremanetan jartzeko: Zinhezba
Programa Zuzendariak:
Helena González
Nieves Prieto

Tel.: 945 278 676
zinhezba@yahoo.es

1. Zinema eta Giza Eskubideak

1.1 Hitzaurrea

Zinemari eta giza eskubideei buruzko gela hauetan parte hartuko duten haur eta gazte gehienek azkenaldian zinera joateko aukera izango zuten edo, gutxienez, beren film gogokoenen DVDren bat etxean ikusteko aukera izango zuten. Zineen karteldegiek proposamenen aukera eskaintzen digute generoei eta tematikei dagokienez, arrazoi komertzialengatik gehienak iparramerikarrek ekoitzirikoak badira ere, "entertainment industry" deituriko arloan nagusi baitira, hots, "entretanimenduaren industrian".

Irabazi-asmorik gabeko elkarteak dugu Zinhezba; neska-mutilen artean ezaguna eta ohikoa da, eta ikus-entzunezko euskarri bihurtzeko ideiarekin sortu zen, zine-areto gehienek ahaztuta duten genero batera hurbiltzeko gune izateko: Giza Eskubideen Zinema, entretenitzeko errealitatez gain gogoeta egiteko errealitateak ere eskaintzen dizkiguna. Uste dugu ondo dagoela tarteka zinera dibertitzera eta ebaditzera joatea, baina beharrezkoa da, halaber, istorio eta problematikei aurrez aurre begiratzea, urrunekoak izanagatik ere gero eta gehiago hartzen baikaituzte eraginpean mundu globalizatu honetan. Ahalegin txiki bat eskaintzen dugu aldatzen ari den eta bertako kide garen mundu hori ulertu eta hobeto ezagutzeko.

Zinema arma boteretsua da horretarako: mugimenduan dagoen argia gure erretinatik sartzen da gure garunera, emozioa eraginez eta gure imajinarioan beste errealitate bat finkatuz. Ikus-entzunezko bitartekoek, ezaugarritzat dituzten hizkuntza motak tarteko, gaitasunak estimulatzeko dituzte globalizatzeko, sintetizatzeko, harremanak ezartzeko eta informazioak prozesatzeko, eta ikasteko beste bide baten garapena dakar horrek. Ikasleak, gero eta neurri handiagoan gainera, sozializatu egiten dira ikus-entzunezkoen eta informatikaren arloko bitarteko eta teknologien bidez, sarritan indarkeriazko edukiak biltzen dituztenak. Kontzientzia kritikoa sortzea beharrezko erreminta gertatzen zaie jasan behar dituzten irudi negatiboen bonbardaketa etengabetik babesteko.

Hori horrela, giza eskubideetan oinarrituriko hezkuntza (GEH) bultzatzen dugu, hots, prozesu bat, horren bidez pertsonak beren eskubideei buruz eta besteen eskubideei buruz ikas dezaten, ikaskuntza interaktibo eta parte-hartzaile baten esparruan. Giza Eskubideetan oinarrituriko Hezkuntzak jarriren eta jokabideen aldaketa du aztergai, baita jakintzen eta informazioaren trukearen sustapena ere, eta hori guztia bakearen aldeko kultura batera bideratuta.

Komunikabideei esker iristen zaizkigun informazioek mundu osoan eskubide horiek izaten dituzten etengabeko urraketei buruz ohartarazten digute, mundu horrek blokeatu egiten baikaitu sarritan. Informazio zatikatu eta berehalako horren aurrean, giza eskubideetan oinarrituriko prestakuntza sakona proposatzen dugu, prestakuntza horren garrantziaz kontzientziatu eta ekintzarako motibatuzko, gizarte-sektore guztiak inplikatzeko hori aldarrikatzeko: hezitzaileak, gurasoak, gazteak, juristak, artistak, gizarte-hezitzaileak, sindikalistak: Giza eskubideak guztientzat dira eta guztien artean defendatzekoak dira.

1.2 Giza eskubideak

Justiziazko gutxieneko eskakizun moralak

Giza eskubideak edozein gizakik gizaki izateagatik galda ditzakeen oinarritzko eskakizunak dira, eta eskakizun horiek ezinbestean bete beharrekoak dira, gizaki moduan garatzeko oinarri-oinarritzko premiak edo beharrianak direlako. Funtsezko eskubide horiek gabe nekez egin daiteke bizimodu duin bat. Gizakiarentzat hain beharrezkoak direnez, honela izendatzen ditugu:

- **Unibertsalak:** gizaki guztiei aitortu behar zaizkie, inor baztertu gabe. Gizaki guztiei gizaki direla aitortuz bermatu behar zaizkien gutxieneko eskakizunak dira.
- **Lehentasunezkoak:** beste eskubide batzuekin gatazka sortuz gero lehentasunez babestu behar direlako.
- **Negoziatu ezinezkoak:** inongo gizarteak ezin dizkie bere kideei eskubide horiek ukatu. Adibidez, gizarte batek une jakin batean herritar guztien "eskubide ekonomiko, sozial eta kulturalak" betetzeko beharrezko baliabideak ez baditu, ezin du egoera hori besterik gabe onartu, gauzak aldatzea ezinezkoa dela argudiatuta; aitzitik, ahalegin guztiak egin behar ditu beharrezko baliabide guztiak lortzeko eta banatzeko, guztiak beren eskubideak erabiltzeko modua izan dezaten.

Gainera, gizarte guztiek lagundu behar lukete mundu osoan gizaki guztien eskubideak errespetatu daitezen, beren gizarte edo herrialdea edozein dela ere.

Hitz gutxitan esanda, giza eskubideak JUSTIZIAZKO GUTXIENEO ESKAKIZUN MORALAK dira, eta eskakizun horiek bete egin behar dira, horiek gabe ezin baita bidezko gizarte bat eta bake eta armoniazko mundu bat eraiki.

Giza eskubideen belaunaldiak

Giza eskubideak pixkana-pixkana aitortu eta onartu dira historia zehar, oraindik amaitu ez den ikaskuntza moraleko prozesu baten bitartez. Prozesu horretan bereiz ditzakegun hiru aldi edo aro nagusiei giza eskubideen "hiru belaunaldiak" esaten diegu.

- **Lehen belaunaldia: Askatasunerako eskubideak**

"Lehenengo belaunaldia" eskubide zibil eta politikoena da. XVI. mendearen hasieratik burgesia Antzinako Erregimenari aurre egin eta honako eskubideak aldarrikatzen hasi zen: bizirako eta segurtasun fisikorako eskubidea, pentsatzeko eta iritzia askatasunez adierazteko eskubidea, norberaren herriko gobernuan parte hartzeko eskubidea, legezko arrazoirik gabe atxilotua ez izateko eskubidea, inpartzialtasun-bermeekin epaitua izateko eskubidea, jabetza izateko merkataritzan askatasunez jarduteko eskubidea eta abar. Oro har, esan dezakegu eskubide horiek oinarritzko balio moral bat dutela gidari: askatasuna.

- **Bigarren belaunaldia: berdintasunerako eskubideak**

"Bigarren belaunaldia" eskubide ekonomiko, sozial eta kulturei dagokie; adibidez, lanerako eta bidezko soldata izateko eskubidea eta etxebizitza, osasuna, hezkuntza, kultura, erretiro-saria eta abar izateko eskubidea. Eskubide

horiek batez ere langileen mugimenduak aldarrikatu ditu azken mende hauetan. Horien bidez benetako laguntza edo babesa eman nahi zaie lehenengo belaunaldikoei; izan ere, eskubide zibilak eta politikak nekez erabil daitezke, gutxieneko sarrera ekonomiko batzuk, gaixotasunei aurre egiteko laguntza edo gutxieneko kultura-maila izan ezean. Era horretako eskakizunak onartu ahala pentsamolde berri bat zabaltzen hasi zen; horren arabera, estatuaren eginkizuna ez zen besterik gabe ordena publikoa eta kontratuak betetzea, baizik eta modu positiboan jardutea, lehenengo belaunaldiko eskubideak bakar batzuen mesederako bakarrik izan beharrean denon esku egon zitezen. Horregatik, esaten dugu bigarren belaunaldi horretako eskubideak berdintasunerako eskakizunen multzoan sartzen direla.

- **Hirugarren belaunaldia: Elkartasunerako eskubideak**

“Hirugarren belaunaldiko” eskubideen arabera gizaki guztiek dute eskubidea ingurune osasuntsu batean jaio eta bizitzeko. Kutsadura eta zaratarik gabeko ingurune batean eta bakean dagoen gizarte batean jaio eta bizitzeko eskubidea ere badute. Eskubide horiek ez dira oraindik nazioarteko adierazpen batean jaso, baina aurrekoak bezain funtsezkoa dira: izan ere, kutsatutako ingurune batean edo gerra dagoen leku batean bizi denak nekez erabil ditzake lehenengo eta bigarren belaunaldietako eskubideak.

Nazioarteko elkartasuna funtsezkoa da hirugarren belaunaldiko eskubideak erabili ahal izateko. Nola lor liteke ingurumeneko kutsadura kentzea, herrialde batzuek ez kutsatzeko konpromisoa hartu arren, beste batzuek hartzen ez badute? Nola lor liteke gerrak betiko amaitzea, herrialde guztiek arma-trafikoak kontrolatzeko konpromiso tinkoa hartzen ez badute?

ESKUBIDEAK MUNDUAN ETA TOKI BAKOITZEAN ERRESPETATZEA

Eskubide zibil eta politikoak

Arlo horretan erdietsi den lorpenik handiena esklabotasuna ezeztatzea izan da, mundu osoan jarduera hori egiteko debekua betetzen den neurrian behintzat. Aipaturiko debekua 1956ko irailaren 7ko nazioarteko hitzarmen baten bidez ezarri zen. Hala ere, gaur egun herrialde askotan oinarrizko eskubideen urraketa sistematikoa eta masiboa da: torturak, desagertzeak, legez kanpoko atxiloketak, presoiei tratu txarrak ematea, emakumeen bazterketa eta abar.

ONUren ahaleginak

Berez, nazioarteko komunitateak hartu behar luke bere gain bortxaketa horiek salatzeke eta beharrezko neurri eraginkorrak hartzeke ardura, ONUren bitartez (horren helburu nagusia giza eskubideen babesa eta sustapena baita), oinarrizko askatasunak errespetatzen ez dituzten gobernuek beren jokabidea zuzen dezaten. Baina, jakina, erakunde horrek ezingo du ezertxo ere lortu, baldin eta askatasun horiek errespetatzen dituztela dioten herrialdeek laguntza material eta morala ematen ez badiote. Esperientziak erakusten digunez, nazioarteko erakundeek giza eskubideak errespetatzen ez dituzten gobernuei presioa egitea oso neurri eraginkorra izan daiteke herrialde horiek giza eskubideen arloan beharrezko berrikuntzak egin ditzaten.

Herritarren ekimenak

Oinarrizko askatasunak sendotzeko beren borondatez zerbait egin nahi duten herritarrek gobernu kanpoko erakundeak (GKE) aukeratu ohi dituzte horretarako; adibidez Nazioarteko Amnistia, Nazioarteko Gurutze Gorria edo beste hainbat, erakunde horiek munduko herrialde askotan ari baitira lanean, eskubide horien bortxaketak salatzen eta biktimei laguntzen.

Gosea

Bigarren belaunaldiko eskubideei dagokienez, honako xehetasunak nabarmendu behar dira. Hirugarren Mundua esaten diogun horretan milioika lagun daude bizirik irauteko gauzarik beharrekoenak ere ez dituztenak. Janari falta, sendatzeko moduko gaixotasunak ezin sendatzea eta analfabetismoa dira munduko arazo nagusietako batzuk. Miseria da munduan gertatzen diren heriotzen arrazoi nagusia, nahiz eta, teknikoki, denon gutxieneko premiak betetzeko aukerak egon. Baina arazoa morala da, ez teknikoa. Azken batean, gizakien arteko elkartasun-ezagatik gertatzen da hori.

Lan-baldintza ezin txarragoak

Gaur egun herrialde askotan badira pertsona asko eta asko, tartean ume ugari, lan-baldintza guztiz osasungaitzetan lan egin behar izaten dutenak, egunean hamabi ordu edo gehiago sartuz, gizarte-segurantzarik edo langabeziarako laguntzarik gabe, eta ia-ia batere eskubide sindikalik gabe. Herrialde aberatsek ez dute hori gertatzeko eragozpenik jartzen, haien enpresak berak baitira herrialde horietan eskulan merkea eta erraza aurkitzen dutenak. Herrialde aberatsetako sindikatuak bai, protesta egiten dute, besteak beste era horretako lanak hartzeak Lehen Munduan lanpostu askoren galera sortzen duelako. Ginebran (Suedia) egoitza duen Lanaren Nazioarteko Erakundea (LANE) ONUren gidaritzapean ari da lanean era horretako arazoei irtenbidea bilatzeko. Hala ere, erakunde horretako herrialdeak arazo horiek konpontzeko beharraz erabat jabetzen ez badira, erakunde horrek bakarrik ezer gutxi egin ahal izango du.

Bakea eta oreka ekologikoa: premia-premiazkoa da elkartasunezko irtenbide bat bilatzea hirugarren belaunaldiko eskubideei dagokienez; salatu beharra dago herrialde aberatsenetako gobernuak ez dutela erabateko konpromisoa hartu kutsadura eta arma-trafikoa kontrolatzeko. Hori dela-eta, enpresa handiek kutsadura sortzen jarraitzen dute eta herrialde pobreetako gerra-gatazketan ari direnek erraz asko aurki ditzakete gerran jarraitzeko behar dituzten armak. Hala eta guztiz ere, ONUren agentzia batzuk eta GKE ugari sekulako ahalegina egiten ari dira natur ingurunea babesteko (ADENA, Greenpeace eta abar) eta beste erakunde batzuk gerra dagoen lekuetatik ihesi doazen errefuxiatuez arduratzen dira (ACNUR, Mugarik gabeko Medikuek, Munduko Medikuek eta abar)

Giza eskubideen aldeko ekintza

- Geure ingurunean

Batzuetan gu geu gara inguruan ditugun pertsonen eskubideak urratzen ditugunak, edo isildu egiten gara beste batzuek hori gure aurrean egiten dutenean. Badira etxeakoandre batzuk beren familiako gainerako kideen mespretxua eta ia-ia esklabotasuna jasan behar dutenak. Ume batzuek beren ikaskideen bazterketa eta tratu txarrak jasan behar izaten dituzte. Batzuetan pertsona batzuei utzi egiten diegu eskolako materiala edo beste norbaitenak diren gauzak hondatzen, bidegabekeria bat egiten ari garela pentsatu gabe. Beste batzuetan, berriz, ingurumena zaborrez, zarataz edo kez kutsatzen dugu eta ez gara ohartzen denon eskubideen aurkako zerbait egiten ari garela. Hitz gutxitan, giza eskubideak defendatzeko lehenengo guk geuk errespetatu behar ditugu, gure ingurunean bertan, eta geure buruari galdetu ze bidegabekeria egiten edo onartzen ditugun eta zer egin behar dugun egoera hori nolabait hobetzeko.

Giza eskubideen aldeko ekintzarako jardunbide orokorrak

Giza eskubideak gure ingurunean bete daitezzen erne egoteaz gainera, horiek estatuan eta nazioartean sustatzeko egin litezkeen lanetako batzuk adierazi nahi dizkizuegu jarraian:

1. Horien berri ematea: pertsona guztiei ezagutaraztea, beraiek aldarrika ditzaten, eta eskubideak babesten laguntzea.
2. Agintariei eta partikularrei horiek betetzeko exijitzea, horretarako dauden legezko bide guztiak erabiliz: protesta-gutunak, sinadura-bilketa, manifestazioak eta abar.
3. Elkarrekin sortu eta horien alde lanean ari diren boluntarioen erakundeetan parte hartzea (*ikusi aurkibideko 6. puntua*).

2. Zinema eta giza eskubideei buruzko eskolak

ZINHEZBA irabazteko asmorik gabeko elkarte da eta zinema, hezkuntza eta bakea bultzatzen ditu.

ZINE, HEZKUNTZA eta BAKEA

Aurreko bi urteetan bezalaxe aurten ere Zinema eta Giza Eskubideei buruzko Eskolak egingo ditugu Euskadiko hainbat eskoletan; orain arte 1.600 ikaslek baino gehiagok parte hartu dute.

Hezkuntza-xedea

Zinema-eskolen helburua pertsonen funtsezko eskubideetan sakontzea da, balioetan heziz, eta horri begira ikus-entzunezko baliabidea hori erabiltzen dugu desberdintasun-egoerei buruzko jarrera kritikoa sustatzeko.

Alde horretatik, gure helburua da beste gizarte eta kulturei buruzko ikuspegi-eremua zabaltzea, desberdintasun guztiak errespetatzeko: sexua, arraza, iritzia, erlijioa eta premiak; giza eskubideen urraketak identifikatzen ikastea eta sufritzen dutenenganako elkartasuna sustatzea; ingurune hurbilean eta hortik kanpo irtenbideak bilatzeko lanean sakontzea eta gizartea aldatzeko jarrera aktiboa sustatzea.

Honako hau ere egin nahi dugu....

1. Pertsonen funtsezko eskubideetan sakontzea, balioetan oinarritutako hezkuntzaren bidez.
2. Ikus-entzunezko baliabideei buruzko jarrera kritikoa garatzea, irudia ezagupenen unibertsoan txertatu ahal izateko.
3. Zinema-hizkuntza hobeto ezagutzea, sentsibilizazioa eta kontzientziazioa lortu ahal izateko bere adierazpen-baliabideak erakutsiz.

4. Beste gizarte eta kulturei buruzko ikuspegi-eremua zabaltzea, desberdin denari errespetua izateko.
5. Giza eskubideen bortxaketak identifikatzea dagokien eremu guztietan eta sufritzen dutenenganako elkartasuna bultzatzea.
6. Eskubideak eta eskubide-urratzeak bereiztea, eta horretarako munduko eta estatuetako dokumentu eta adierazpen unibertsalak erabiltzea.
7. Giza eskubideen aldeko jarrera positiboak erakusten dituzten albisteak eta informazioak aurkitzea.
8. Leku bakoitzean eta munduan aukera litezkeen irtenbideak hobeto ezagutzea eta ekintza bultzatzea, ikasleen partaidetzaren bitartez.
9. Informazioa emateko hizkuntza eta adierazpideak aztertzea: prentsa, komikiak, zinema, erreportajeak... pertsonen eskubideak urratzea aztergai hartuta.
10. Pertsonen errespetu handiagoa izatea, beren adina, sexua, arraza, iritzia, premia eta kultura edozein dela ere.

Adinak

Zinema-eskolak 8 eta 18 urte bitarteko ikasleentzat eginak dira. Urteko programazioa adin-talde bakoitzarentzat egokitzen dugu, honako multzoak osatuz:

- 8 eta 12 urte artekoak
- 12 eta 16 urte artekoak
- 14 eta 18 urte artekoak
- 16 eta 18 urte artekoak

Zeharkako hezkuntza

Eskola hauetarako giza eskubideekin zerikusia duten hainbat gai proposatzen ditugu; era horretan, irakasleek, hezitzaileek eta ikastetxeetako kideek edukiak gelan landu eta zentroaren proiektuan zeharka sartu ahal izango dituzte irakasgai desberdinen bitartez.

Filma ikusi ondoren (euskaraz eta gaztelaniaz) gizarte-hezkuntzazko tailer bat egingo dugu gogoeta pertsonal eta kolektiboa egiteko; horren osagarri gida didaktikoa prestatu dugu, irakasleek edukiak ikasgelan lantzen jarraitzeko modua izan dezazuen.

Gidaren egitura

Proposamenaren irizpide orokorra filmari buruzko galdera egokiak egiten jakitea da, ematen digun informazio-mota behar bezala balioesteko eta aztertutako arazoei dagokienez duen ikuspegia zehazteko.

Gida didaktikoa filma du abiapuntu eta elkarren osagarri diren 5 atal ditu, era honetan antolatuta:

Lehenengo atalean zinema, hezkuntza eta giza eskubideak lotzen ditu ZINHEZBAren proposamenaren bidez.

Bigarren atalean azterketa sozial, politiko, kultural edo ekonomikoa egiten da, landu beharreko gaiaren arabera, eta hori hezkuntzarako erreferentzia-material gisa erabiliko da.

Hirugarren atalean, hezkuntzaren eta giza eskubideen arteko lotarri den filmaren beraren azterketa egiten da, eta ikus-entzunezko baliabidea hezkuntza-tresna gisa erabiltzen da. Giza eskubideen inguruko gai batzuk lantzeko aukera emango dizueten funtsezko ideiak ateratzen dira. Atal horretan ikus-entzunezko baliabide horri buruzko oinarritzko glosategi bat aurkituko duzue.

Laugarren atalean jardueretarako proposamen bat egiten dizuegu; helburu zehatzak, aztertu beharreko kontzeptuak, erabili beharreko jardunbideak eta haur eta gazteengan sustatu beharreko jarrerak azaltzen dizkizuegu; aldez aurretik garbi utzi behar dugu horiek ez direla baliabide berriak, ikasgelan zuen pedagogia-lanerako lagungarri izan daitezkeen jarduera eta iturriak baizik, eta aurrerantzean ere jarraipena izan beharko dutela. Oso garrantzitsua da eskolako hezkuntza-komunitate guztiak bere konpromiso pedagogikoaren bidez Giza Eskubideak defendatzea.

Gidaren azken atalean bertako gaiak aztertzeko oso baliagarriak iruditzen zaizkigun baliabide batzuk azaltzen dizkizuegu, taldearen jarduerak bere premien arabera egokitu ditzazuen.

3. Heriotza

Ez gara hiltzen jaiotzearen edo bizitzearen ondorioz, ezta zahartzearen ondorioz ere. Zerbaiten ondorioz hiltzen gara. Amaren bizitza laster bukatuko zela jakiteak ez zuen nire ezuste ikaragarri hura arindu. Minbizia, enbolia, biriketako kongestioa: airean gelditzen den motorra bezain gauza basatia eta ezustekoa da. Ezindua eta hil zorian egonda ere, gure amak baikor izateko adorea ematen zigun, une bakoitzaren balio handia azpimarratzen zuenean; era berean, haren amorruek (alferrekoa amorruek, bestalde) eguneroko azalkearen oihal lasaigarria urratzen zuen. Ez dago heriotza naturalik: gizakiari gertatzen zaion ezer ere ez da naturala, gizakiaren bizitza hutsak mundua kolokan jartzen duelako. Gizaki oro hilkorak dira: baina gizon ororentzako, heriotza istripua da, eta hala izanik ere, heriotza ezagutu eta onartzen dute; heriotza indarkeria bidegabea da.

Maite dugun pertsonaren heriotzak jota gaudenean, halako sintoma bereizgarri batzuk izaten ditugu eta halako etapa jakin batzuk ere pasatu behar izaten ditugu, maite dugunaren galera gure gain hartzeko. Zenbaitetan, bestelako zailtasunak ere izaten ditugu, eta zailtasun horiek prozesua geldiarazi eta are gogorragoa egiten dute; baina, planteamendu eta laguntza egokien bidez, gainditu egingo dugu doluek dakarren nahigabe handi hori. Gure kulturak dolua zaildu egiten du, baina izaki adimendunak gara eta bizirik irauteko sen handi batez hornituak gaude, gainera; horrexegatik, badakigu zailtasunei erantzuten, bai eta zailtasunak menderatzen ere. Eta horrela ez bada, ikasi egiten dugu. Dolua ongi eramateak ohiko bizimoduari berrekiteko aukera emango digu; behar bezalako indarrez, gainera.

Depresio handietan izaten diren antzeko sintomak agertzen zaizkigu: tristezia, lo egiteko arazoak, gosean eta libidoan gorabeherak, pisua galtzea... Era berean, ez dugu jakin nahi munduan zer gertatzen den; batez ere, hildakoaren gaineko oroitzapena gogora ekartzen digun gauzak badira. Azken finean, lan egiteko gogoak galtzen dugu; galdu ere, harreman berriak egiteko gogoak, eta horrez gain, larrimina, errudun-sentimenduak, gogorik eza eta itxaropenik eza ere agertzen dira, bai eta -kasu larrietan- gure buruaz beste egiteko pentsamenduak ere. Gorputzeko sintomak ere agertzen zaizkigu;

esaterako, zefaleak, ultzerak, arnasa hartzeko arazoak, bihotz-taupadak, izerdia, eta era berean, gorputzaren defentsak murrizten dira.

Doluaren pausoak hauek izaten dira:

- **Sinesgogortasuna:** Heriotzaren berri dugunean, sinesgogortasunez jokatzeko dugu eta, horrekin batera, erabat nahastuta gaude ("bai zera, hau ezinezkoa da"). Errealitatetik urruntzen gara, gertakari dramatiko hori arindu nahian.
- **Oldarkortasuna, sumina:** Suminkor bihurtzen gara, haserretzen gara, eta zaila izaten da gurekin harremanetan sartzeko. Gure inguruan dauden lagunetik jarrera kritikoa agertzen dugu eta gure buruari galdetzen diogu ea zergatik gertatu zaigun zorigaitz hori.
- **Depresioa:** Gogorik eza, isiltasuna. Galera betirako den ideia barneratzen hasten gara, eta hildakoaren irudiari irmo atxikitzeari uzten diogu. Etsipen triste eta isila da.
- **Onespina eta bakea:** Hildakoaren hutsa baretasunez onartzen dugu. Orduan, gure onera etortzen hasten gara; egunerokotasunera itzultzen gara.

Eta dolua patologikoa izatera iristen bada?

Dolua gaitzaren badugu, hura bizi beharra dago; hau da, gure buruari doluaren ondorioak sufritzeko aukera eman behar diogu. Eta, doluak jota dagoenaren tristezia ulertu behar dugu, tristezia handi-handia eta neurrigabea izanik ere. Baina dolua egokiro eramaten ez badugu, hau da, etapa haieiako batzuk bizitzen ez baditugu, edo etapa batzuk eten egiten badira, edo gure barneko sentimendu mingarriak ito baditugu, sintoma patologikoak ager daitezke; gure artean ez dagoen pertsonari lotuta jarraitu beharrezkoak diren sintoma patologikoak izaten dira, alegia. Ikus ditzagun dolu patologikoaren adierazleak:

. **Errudun-sentimenduak.** Heriotzaren erruduntzat jotzen dugu gure burua. Hauxe pentsatzen dugu gure baitan: "ez dugu ahal izan dugun guztia egin, heriotza saihesteko"; edo pentsatzen dugu hildakoarekin ez gaitza behar bezain arduratsu eta maitagarri izan.

. **Heriotza-pentsamenduak.** Nik bizirik jarraitzen dut, baina hildakoarekin batera desagertu beharko nuen, eta are gehiago, hildakoaren ordeztatu ere bai.

. Gauza ez izatearen sentimenduak. Ezerk ere ez du zentzurik; hil zaigun pertsonarik gabe, biziak ez du interesik; hura gabe, ezer ez da berdina, ezin izango diogu bizitzari aurre egin.

. **Haluzinazioak.** Esaterako, hildakoaren ahotza entzutea eta haren irudia istant batez ikustea.

- Heriotzaren xehetasunak ez ditugula jakin behar eta heriotza ez dugula ikusi behar pentsatzea. Maite dugun pertsonaren heriotzari buruzko xehetasun batzuk jakitea

gogor samarra izan arren, lagungarri zaigu huraxe jadanik gure artean ez dagoela onartzeko. Informaziorik ezak nahasmendua eta fantasia irrealak eragin ditzake.

- Batzuetan pentsatzen dugu txarra dela amorrua, nahigabea eta itxaropenik eza negar lazgarrien eta oihuen bidez agertzea, depresioa hartzeko arrisku handiagoa dugulakoan. Baina ona eta beharrezkoa da sentimendu horiek agertzea, kanporatzea, horrek galera barneratzeko eta dolua eramateko aukera ematen digulako; eta berdin dio baten batek hori guztia neurrigabekotzat jotzea edota garatu gabeko kulturen eta herrialdeen kontuak direla pentsatzea.

- Pertsona hiltzen denean, haren gaineko oroitzapena galtzen dugula pentsatzea. - Ez dira desagertzen ez oroitzapena, ez lotura emozionalak. Irauten dute, eta aldi baterako oroitzapenen bidez eta soinuen bidez agertzen dira.

- Nahigabea ahalik eta lasterren gaindituko badugu, berehalako batean gure eguneroko eginkizunetara itzuli behar dugula pentsatzea. Komeni da denbora tarte bat hartzea gogoeta egiteko eta nahigabea bizitzeko; azken batez, galerak dakarren prozesu emozional gogorrari aurre egiteko.

- Hildakoarekiko maitasuna, afektua, kontuz eta neurriz agertu behar dugula pentsatzea. Gure kulturen nortasun irmoa eta adorea aintzat hartzen badira ere, emozio mingarriak edo nahigabea askatasunez adierazi behar ditugu.

- Haurrek dolu-egoeretan ez dutela parte hartu behar pentsatzea. Haurrek helduek bezainbesteko gaitasuna dute doluak eramateko. Ez diegu errealitatea ezkutatu behar. Galerak gainditzeko ikasi behar dute; galerak lehenago edo geroago iritsiko baitira.

Oso komenigarria da gure nahigabea ulertu eta bere egin dezakeen inorekin barrenak arintzea. Baina ez dugu zorrotzegiak izan behar; zaila baita pertsona baten heriotzak zuzenean jo ez duenarentzat gure nahigabearen handia ulertzea. Sufrimendua ez da desagertzen ez arintzen, ihes egiten badugu, hau da, egoera mingarritik (nahigabetik) edo hildakoa gogora ekartzen digun egoeratik urruntzen bagara.

Kanpoaldeko inguruabarrak aldatu baino lehen, hobe da errealitatea onartzera garamatzaten buruko prozesuak aldatzea. Behin buruko aldaketa hori eginda, eta egoeraz buruargitasunez jabetuta, bidaiak egin ditzakegu, edo etxean aldaketak egin, edo beste edozer gauza. Komeni zaigu dolua eramateko prozesuak zer etapa dituen jakitea eta etapak gauza normalak bezala onartzea.

Ez da gomendagarria hildakoaren gauza guztiak zeuden bezala uztea, ezta gauza guztiak desagerraraztea ere. Egokiena izaten da nahigabetuak hildakoaren oroigarriak adierazgarrienak gordetzea eta beste batzuk alde batera uztea. Dolu patologikoaren sintomak agertzen direnean, komeni da familia-medikuarenera joatea. Eta beharrezkoa bada, psikologoarenera ere bai.

3.2 Heriotzaren erritua mundu zabaleko kulturetan.

Giza talde batean heriotza agertzen denean, taldeak aspaldi-aspaldiko ohituren arabera jokatzeko du, erantzuten du; oro har, ohitura horiek aurrez finkatuak daude. Heriotza gertatu behar dela jakin arren, ezustea izaten da beti; horregatik garatu dira alde eta aldi orotan, kultura eta garai guztietan, heriotzaren inguruko jokamoldeak: hileta-usadioak eta doluak dira, alegia.

Zaila da jokamolde horiek guztiak interpretatzea, esanahi asko dituztelako, eta oro har, bat datoz hala sinesmen jakin batzuekin nola hildakoari afektua agertu behar izatearekin; bestalde, ez dugu ahaztu behar ezinbestean gertatuko den heriotzak beldurra eta errespetua sortzen dituela gudan. Erritu horiek, beraz, ez ditugu arinki interpretatu behar; bestela, irrigarri geldituko gara, Radcliffe – Brown antropologoaren pasadizo honek agertzen duen bezala: Gizon txinatar bat katilukada bat arroz jartzen ari zen anaiaren hilotzaren ondoan; orduan, australiar batek burlaizez galdetu zion ea uste zuen hildakoa huraxe jatera itzuliko ote zen. Txinatarrak, orduan, ezetz erantzun zuen, baina aldi berean, australiarrari galdetu zion ea kristauek uste zuten hildakoek ikus eta usaindu zitzaketela familiakoek hilobietan jartzen zituzten loreak.

Hilotzarekin egiten diren erritu batzuen xedea izaten da heriotzaren zergatia indibidualizatzea. Horrela, adibidez, Australiako hego-ekialdean, behin pertsona bat hiltzen zenean, bi gizonek hildakoaren gorpuari eusten zioten; hirugarren batek, aldiz, poliki-poliki adar berde batzuekin gorpua jo eta izen batzuk esaten zituen. Egia esateko, espero da hildakoaren heriotza (beharbada, indarkeriaz edo, bestela, magia-errituen bidez) eragin duenaren izena esaterakoan, hilotzak eta eramailleek astinaldi bat izatea; beraz, espero da errudunak zigorra hartzea. Baina, heriotza izpiritu gaiztoek eragindakoa bada, ez da ezer egiterik izango.

Zenbaitetan, errituek nola halako ikara agertzen dute heriotzarekiko eta nola halako beldurra ez ote den hildakoa itzuliko; eta, badaezpada ere, hildakoa bera babestu beharra dago. Horrela, Indiako ohitura batzuk aipatuko ditugu, mundu zabaleko beste herri batzuetan ere agertzen direnak: adibidez, hildakoa etxeko atetik atera beharrean, paretako zulo batetik ateratzen dute, eta gero, irteeraren aztarna guztiak ezabatzen dituzte; gainera, kanposantura bide batetik joan eta beste bide batetik itzultzen dira. Horrelako errituak toki askotan egiten dira eta tokian tokiko azalpenak daude: batetik, erritu horrek ahaideen nahia adieraz dezake, hildakoa bere lehenagoko etxera itzul ez dadin; bestetik, hildakoaren ahaideak deabruak edo izpiritu gaiztoak engainatzen saiatzen dira, uste dutelako etxeko ataritik atera bezain laster hildakoaren gainera botako direla; edo, besterik gabe, kontua da hilotzarekin batera etxeko zorientasunak ihes ez egitea.

Beti, ordea, jendea ez da hildakoen beldur izaten. Usadio askok, izan ere, ederki erakusten dute ez dagoela beldurrik txikienarik ere. Adibidez, erostariak hildakoa musukatzea, eta ahaideek hildakoaren ondo-ondoan lo egitea: bi usadio horiek, zehazki, Melanesiako uharte batzuetakoak dira. Munduko beste kultura batzuetan, gainera, ia-ia guztietan, antzeko dolu-usadioak daude; esate baterako, buruko ilea larru-arras moztea; edo, doluak dirauen bitartean, semeek bizarra egiteko debekua izatea. Zenbaitetan, gainera, jendeak bere gorputzean eta mingainean zauriak eragiten ditu, odola isuri arte; Bibliak, esaterako, horri buruzko adibide ugari ematen dizkigu antzinako Ekialde Hurbil osoari dagokionez. Ohitura hori bera urrutiko azteken artean egiten zen: zehazki, doluak zirauen bitartean, mingainean ziztadak egiten zituzten, maguey izeneko landare-arantza bat erabilita. Beste lekukotasun batzuk ere aipa genitzake; ezin konta ahala, egia esan: hots, Grezia zaharrekoak eta modernokoak, Egiptokoak, Irangoak, Australiakoak, arabiar mundukoak eta beste alde batzuetakoak.

Dolu-jantzia ere aspaldi-aspaldikoa da. Bibliak berak adibide ugari ematen dizkigu horri buruz: horrela, heriotzaren berri izan bezain laster, hildakoaren ahaideek eta lagunek

jantziak urratu, zaia bat egin, zaku-moduan jantzi, aurpegia estali eta buru gainean errautsak barreiatzen zituzten. Doluaren ezaugarri horiek, denak edo bakarren batzuk, munduko ia alde guztietan agertzen dira; hortik ere heldu da gure mendebaldean dolu-jantzi beltza janztearen eta emakumeek aurpegia zapi batez estaltzearen ohitura. Eta ez genuke beste ohitura bat bazterrean utzi beharko, aurrekoak bezala hau ere alde eta aldi guztietakoa baita: hileta-erostak; batzuetan, erostari profesionalei enkargatuak. Beraz, hortik atera daiteke erostek funtsean errituzko izaera dutela.

Beti bezala, zaila izaten da keinu eta erritu horien esanahia argitzea, ulertzea; behin baino gehiagotan ikusi dugu hori. Jantzia aldatzearen bidez, zauriak eragitearen eta kolpeen bidez, eta erostarien oihuen bidez, nahigabea adierazi nahi omen dute, egiazko mina, maite duten pertsona desagertu delako. Baina, aldi berean, aldi eta alde orotan egiten diren keinu horien atzean sinesmen-mundu bat dago, eta batzuetan, sinesmen horiek gaur egungo gizakiarengandik at daude. Zenbaitetan, jantzia aldatzea keinu sinbolikoa izan daiteke, hildakoaren espirituaren aurrean ikusezin bihurtzeko eta hildakoa etxean, etxekoen artean, gelditzea eragozteko. Eta buruko ilea motx-motx mozteak eta bizarra egiteak, ziurrenera, lotura izango dute gizonaren ileari garai batean ematen zitzaion esanahiarekin, ilea gizonaren sendotasunaren eta bizi-indarraren ikurra baitzen; halakoetan, ilea moztea pertsonaren bizitzarekin zerikusia duen gauza bat sakrifikatzeko da, heriotzaren jainkoari eskaintzeko, zertarako eta hildakoari bizia emateko. Azalpen berbera omen du hildakoaren omenez odola isurtzeak: kultura askotan, odola biziaren ikurra da, hildakoari bizia ematen dio eta, era berean, bizi-aliantza bat da hildakoaren eta odola isurtzen duten ahaideen artean; edo, besterik gabe, mundu-ikuskera zaharragoetan, odola hildakoarentzako janaria da, mundu honetatik alde egin ondoren bizitzen jarrai dezan.

Oro har, jarraibide zorrotzek arautzen dute dolua eta, aldi berean, betebehar erlijiosoa eta soziala da; dolua kanpoaldera agertzeak hildakoaren aurrean ziurtatzen du ez dugula huraxe ahaztu, eta era berean, arbasoekin harreman berria sortzen dugu; horren ondorioz, batasun soziala sendotzen dugu. Alde horretatik, batasun sozial hori ahuldu egingo litzateke, doluaren erriturik egingo ez balitz, hau da, esanahi-karga ikaragarria duten erritu horiek desagertuko balira.

EUSKALDUNEN HILETA ERRITUAK. (CARO BAROJA, J. Los Vascos).

Zer puntutaraino dute balio handiagoa baseritarren ohiko elkarrizketa gaiak, esaera zaharrek, sinesmen sakonek, hainbatetan erabiltzen diren figura erretorikoek baino (kontrako egoeretan ere), zertarako eta norberaren pentsamendu bat sortzea edo esatea galeratzeko? Gure herrian oso ezaguna da baseritar paradoxa zalea, hau da, "kontzeptua alderantzikatzen duena" esan diezaiokeguna. Jendeak "xelebrea" esaten dio. Ez dugu grazioso profesionalarekin, bufoiarekin, nahastu behar; ez horixe. Gure xelebrea pasadizoak kontatzen ditu, bitxikeriak, ateraldiak, eta gehienetan, jende gehienak azaldutako iritziaren kontrako (alderantzizkoa) iritzia defenditzen du. Kopla batzuek haren pentsamoldea erakusten dute; pentsamolde hori oso ongi islatu du osabak, Pio Barojak, bere eleberri eta idazkietan. Holako jendeak oso histrionismo berezia du eta eginkizun hori bukaeraraino betetzen du. Gizon-emakume gehienak heriotzaren unean lotzen zaizkio gehien-gehien aravei; halakoetan, baseritarrak halako ñabardura ironikoa egiten du, txantxa bat egiten du, hildakoaren familiakoak zur eta lur uzten ditu, unearen larriarekin, eta batez ere aravekin, kontraesanean

dagoelako.

Sinesmen, ohitura eta erritu asko eta asko daude heriotzaren inguruan. Euskalduna, izatez, ez da gizon tristea eta ez du gustuko Europako (eta Penintsulako bertako) herri batzuek egiten duten poesia iluna, beltza, hau da, kanposantuak, arimak, etab. Euskaldunak errespetu handi-handiz inguratzen ditu hildakoak, euskaldunaren ekitaldi ugaritan ikusten dugun moduan. Bizkaiko herri batzuetan balbe esaten diote heriotzari. Nafarroako hegoaldean, eta jadanik euskara galdu den lekuetan, badirudi heriotza mika beltz-beltz baten bidez eta oilar lumatu baten bidez irudikatu dutela. Zantzu askok iragartzen dute heriotza: lurreko oholek eta etxeke hormek kirrika egiten badute, oiloak oilarraren kukurrukua egiten badu, beleak baserriaren inguruan biraka badabiltza, beleek karranka, hontz zuriek eta hontzek txio-txio, zakurrek uluka egiten badute eta ezkila-hotsek oihartzun luzeak badituzte,... pertsona bat laster hilko da. Zantzu, seinale eta iragarpen orokorren ondotik, heriotza gertatu den uneari lotutako sinesmenak ere badatoz; hots, hil den unean, hildakoaren gorpuak zer jarrera zuen edota pertsona zer inguruabarretan hil zen. Horrela, pertsona hil denean euri asko ari badu, jendeak sinesten du hura zuzenean zerura joango dela; edota, euria seinale ona dela, behintzat. Baina hiltzen denean edo lurperatzean, ekaitza hasten bada, hildakoa kondenatua dagoen seinalea da.

Pertsonak azken hatsa bota bezain laster, etxekeok hari begiak itxi, eta logela eta egongeletako ispiluak, margolanak eta erretratuak estaltzen dituzte; eta etxeak armarrria baldi badu, zapi beltz batez estaltzen dute, doluak dirauen bitartean horrelaxe egongo dena. Herri batzuetan, logelako leihoa irekitzen dute, arima kanpora atera dadin; baina beste herri batzuetan (esaterako, Nafarroa Beherean), ahaide bat teilatura igotzen da eta teila bat kentzen du, arima atera dadin. Lehenago, oparo landutako hil-oihal batean biltzen zen hilotza, eta Erdi Aroan, –Iturizak bildutako lekukotasunaren arabera– gizonei beren gerra-jantzi hoberenak, dotore-dotoreenak, jartzen zitzaizkien; emakumezkoei, beriz, eskuetan gorua eta ardatza jartzen zitzaizkien, beti lanerako berezko prestutasuna zutela adierazteko. Ehorzketa prestatzeko lehen lanak eginda, jendaurreko errituak egiten dira. Adiskideei, oro har auzokideei, berri txarra eman behar zaie. Eliza, bestalde, heriotza iragartzeaz arduratzen da ezkila-jotze berezien bitartez. Herri askotan, hildakoa gizonezkoa bazen, ezkila-jotzeak gehiago izaten ziren emakumezkoa zenean baino; dena den, herri bakoitzean ezkila-jotze kopuru desberdina jotzen zen, kasu baterako zein besterako. Horrela, bi herri aukeratuta, Lekeitio eta Elorrio, gizona bada, zazpi ezkila-jotze jotzen dituzte; emakumea bada, beriz, sei. Zeanurin, aldiz, hiru, gizona bada, eta bi, emakumea bada. Batzuetan, ezkila-jotze handiak eta txikiak jotzen dira, eta hildakoa apeza izatekotan, gainerako gizon-emakumeentzako baino ezkillada gehiago izaten dira. Haurrentzako, halako errepika berezia erabiltzen da. Auzokideei berri txarra emateaz gain, oro har etxeke abereei ere eman behar zaie, hildakoa etxekejauna edo etxekeandrea baldin bada (Nafarroa Beherea); edo zehazki esateko, animalia batzuei jakinarazi behar zaie: erleei batez ere. Hainbat esaldi erimadun erabili dira Bizkaitik hasita Zuberoaraino, erleei heriotzaren berri emateko. Toki batzuetan, gainera, argizaria egiteko eskatzen zaie. Adibidez, hona hemen Beran jasotako esaldia:

Erletxuak, erletxuak egizute argizaria. Nagusia hil da, eta behar da elizan argia.

Duela gutxi arte, hildakoaren oheko koltxoia erretzea garrantzia handiko erritua zen; erritua, zehazki, etxetik hurbileko bidegurutze batean egiten zen. Horren atzean, hainbat azalpen historiko eta kultural daude. Bonifacio Echegaray ikertzaileak, bestalde, erritua sakon aztertu eta datu asko eta asko ere bildu ditu gure herrian egin

izan den ohitura baten gainean: hildakoen bideak. Azterlan askok hileta-errituak ikertu dituzte. Zaharrenetakoak Lope Martínez de Isastik bere *Compendio historial* lanean bildu zituen (201-205. or.); gero, Larramendirenak: *Corografía* (187-194. or.). Bi-biak erostariez mintzo dira (aldiagilleak, adiaigilleak, erostariak), bai eta Iturrizak landutako gai berbere ere (66-67. or.). Era berean, antzinako lege askotan debekatu egiten dira hileta-errituetan egiten ziren oturuntzak, hau da, neurri gabeko jan-edanak. Adibidez, hara zer dakarren Yanguas y Miranda jaunaren *Diccionario de antigüedades* lanak (l. liburukia, 382. or.); "Gasteizen bizi zen epailearendako probisioa, ehorzketetan egiten diren neurri gabeko jan-edanez eta gastuez txostena egiteko"; 1539ko irailaren 19ko kontua da. (Bilduma: T. González, IV., 202-203. or.). Artikulu historikoren bat; esaterako, F. Grandesena: *Historia alavesa. Bodas, funerales, pleitos y chambergos. Euskalerriaren alde*, XVIII. (1928), 416-420. or., eta *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa* argitalpeneko atal bat. Gorosábel, IV., 296-311. or.

Gipuzkoako zenbait herritan, idia ehorzketetan agertu zen, XIX. mendearen bukaera arte. Horri buruzko hainbat idazki daude: Domingo Aguirre: *Idia elizan*, *Revista Internacional de Estudios Vascos*, IX. (1918), 69-70. or.; Serapio Múgica: *Bueyes y carneros en los entierros*, aldizkari berean, XI. (1920), 100-105. or.; Julio de Urquijo: *Cosas de antaño*, aldizkari berean, XIV (1923), 350-352. or.; A. M. de Zavala: *Los funerales en Azcoitia*, aldizkari berean, XIV. (1923), 572-587. or.

Aro modernorako *Anuario de Eusko - Folklore*, III. (1923) hartu behar da kontuan, zalantzarik gabe, hileta-sinesmenei eta erituei eskainitako alea baita; halaber, B. de Echegarayk egindako azterlan bikaina: *Significación jurídica de algunos ritos funerarios del País Vasco. Revista Internacional de Estudios Vascos*, XVI. (1925), 94-118. or. eta 184-222. or., eta Azkuek dioena ere oso baliagarria da: *Euskalerriaren yakintza*, I, 213-235. or. Horrela, baserri giroan, inor hiltzen denean, halako bidexka edo bide berezi batzuk izaten dira hilotzak herriko kanposantura eramateko. Bide horrek hainbat izen izan ditu, tokiaren arabera: defuntuen bidea, gorputz bidea, andabidea, gurutze bidea, auzotegiko bidea, etab. Debekatua zegoen bide horien ondoan inolako etxerik edo eraikuntzarik egitea eta lurak zedarritzea; sinesmenaren arabera, txarra da hildakoak kanposantura beste bide batzuetatik eramatea, beste bide horiek laburragoak eta erosoagoak izanik ere. Andabidea hitzak berak dioten bezala, jendeak hildakoa andetan eramaten zuen, hil-oihaletan bilduta (Nafarroako Larraunen, *katona*, eskuetako esaten zaio; anda izara, Zeanurin, Bizkaian). Zenbait herritan, XX. mendea hasi arte, hildakoari txanpon bat esku batean jartzen zioten eta, gorpua eramateko, hildakoaren hankak aurrera begira jartzen ziren, apezak zirenean izan ezik; izan ere, hildakoa apeza bazen, kontrakoa egiten zen.

Hileta-segizioa hainbat atalez osatua zegoen. Hildakoaren etxetik hurbilen bizi diren mutilek edo gazteek (beti elizaren aldetik) hilkutxa eramaten dute (lehenago, andetan), apezan eta abeslarien (halakorik bada) atzetik. Ondotik, gizonezkoak doaz, ahaideak eta alkatea buru direla, eta azkenik, emakumeak. XIX. mendaren erdian, oraindik baziren erostari ordainduak; esaterako, Elantxoben, Bizkaian. Bizkaia aldean erostariak esaten zitzairen, baina Nafarroa Beherean adibidez, *negar egileak*. Hainbat erostari mota zeuden: haietako batzuek negar hutsa egin eta heriotza modu ikusgarrian deitoratzen zuten, baina ez zuten elegiarik abesten. Garai batean, aspaldian, elegia moduko batzuk izaten ziren, baina ez profesionalen eskutik, hildako jakin baten ahaideen eskutik baizik.

Erdi Aroko legeak (esaterako, Bizkaiko foruak) behin eta berriz kondenatu zuten erostariak erabiltzea, bai eta itxurakeria hutsezko negarrak ere; baina legeak

gorabehera, XIX. mendera arte eutsi egin zitzaion emakumeei ordaintzearen ohiturari, ehorzketetan negar egin zezaten. XVIII. mendean, bestalde, auzokideek hildakoaren alarguntsak kolpatzen zituzten, eta haietaz errukitzen ziren, aita Henaoren lekukotasunaren arabera.

Gaur egun, hileta-segizioa, lehenbizi, elizara doa, eta elizan apez guztiak gelditzen dira bat izan ezik, bai eta emakume guztiak ere; kanposantura senitartekoak eta adiskide minak doaz; denak gizonezkoak. Gorpua lurperatzean, gizonezko bakoitzak eskukada bat lur botatzen du hilkutxaren gainean, eta zenbait herritan, aurrez lurrari musu ematen diote.

XX. mendeko lehen urteetan, oraindik ere idi bat joaten zen hilkutxaren ondoan Gipuzkoako herri batzuetan. Idia era berezi batez apaintzen zuten, oihal beltz batekin, borlak lepoan, eta lau librako ogia adar bakoitzean. Hildakoaren senitartekoek idia erreskatatu behar zuten elizara iristean, eta zenbaitetan, elizkizunetan ere egoten zen. Diruz horren ongi ez zebiltzan familieek ahari bat erreskatatzen zuten.

Ehorzketak eta hiletak hierarkia zorrotzari lotuta daude; horrela, badira lehen-lehen mailakoak, lehen mailakoak, bigarren eta hirugarren mailakoak. Hirietako hiletan industrian ari direnek sailkapen horri eutsi diote; baina lehenago, ez zuen horrenbesteko zerikusia diruarekin, gizartea estamentutan antolatuta egotearekin baizik. Elizkizunetan apez eta emakume kopurua nolakoa (edo elizetako emakume zerbitzarien kopurua nolakoa), halakoa izaten zen hiletaren maila; horixe zen hiletak sailkatzeko bide nagusia. Lekeition (Bizkaia) esaterako, ehorzketa nagusiari *zortzikoa* esaten zitzaion, lau emakume bina kandelarekin zihoazelako; beraz, guztira, zortzi kandela. Erdi mailakoari *laukoa* esaten zitzaion, hau da, bi emakume bina kandelarekin zihoazelako, eta azken kategoriakoetan, emakume bakar bat zihoan; kandela bakarrarekin, gainera. *Batekoa* esaten zitzaion.

Arestian aipatu dugu inor hiltzen denean egiten diren erritu batzuek argi eta garbi erakusten dutela herriaren ustez arimek, hein batean, nola halako funts materiala dutela; hau da, airea, hatsa. Baina beste euskal hileta-erritu asko kristau errituei atxiki zitzaizkien, modu praktikoan atxiki ere; goi Erdi Aroan, ziurrenera. Bada, badirudi beste erritu horien atzean ez dagoela arimaren gaineko sinesmenik, ezta sinesmen dualistarik ere (hau da, gorputza eta arima), bestelakoa baizik; etnologoen iritziz, sinesmen hori oro har zaharragoa da. Hau da, hildakoak hil ondoko bizitza ere badu, hilotz biziduna da eta, jatekoaz gain, argia ere eman behar zaio eta alde guztietatik begira zaindu beharra dago. Argi dago ikuskera horrek euskal lurraldeetan indar handia izan duela, kontuan hartzen badugu gaur egun elkarrengandik nolabait berezita agertzen diren gauza batzuk elkarrekin antolatuta zeudela, XVIII. mendearen bukaera arte.

Gaur egun, herrietako eliza guztietan, hilobi bat edo toki berezi bat izaten du herriko etxe bati lotutako familia zahar bakoitzak. Familiei hilobi bana eman zitzaion, eliza eraikitzean edo zaharberritzean, eta tarifa bat ezarri zen, aldare nagusitik hurbilago edo urrunago ote zegoen kontuan hartuta, eta era berean, aldare nagusitik ezkerrera edo eskuinera ote zeuden kontuan hartuta. Diru gehien zuten familieek, limosna handiaren bidez, lehentasunezko tokiak hartu zituzten. Gaur egun, hilobia ez da erabiltzen, baina XVIII. mendearen bukaeran, oraindik bai; baina, biztanle kopurua handitu ahala, kanpotarrak bizitzera etorri ahala eta etxe berriak egin ahala, etab., elizaren inguruan beste hilobi batzuk egin ziren, ordena bati jarraikiz. Hilobiak era berezi batez argitzen ziren (argizaiolak), hileta-elizkizunetan hilobiaren gainean elikagaiak eta zapi landuak jartzen ziren; baina hark guztiak ez zuen esanahi kristau hutsa, hein handian bestelako esanahia baizik, arestian aipatu ditugun sinesmenek eraginda. Usadio batzuk ere ageri dira sinesmen haiei lotuta; esate baterako, zenbait tokitan esaten da zer gertatu zitzaion meategian itxita atera ezinik gelditu ziren gizon batzuei.

Horrela, behin gizon horiek salbatuta, familiakoei esan zieten meategian itxita egon bitartean denbora osoan izan zutela argia, egun batean izan ezik. Hain zuzen ere, egun horretantxe etxeko emakumeei oharkabeen ahaztu egin zitzairen elizako hilobi gaineko argia mantentzea, eta itzali egin zitzairen.

Era askotakoak izaten dira hilobia argitu eta apaintzeko moduak, bai eta hiletak egiteko moduak ere. Hileta-elizkizunetan, toki seinalatua hartu izan dute elikagaiek, eta gaur egun oraindik ere, holakoak ikusi izan ditugu; esaterako, Lesakan eta Nafarroako beste herri batzuetan. Horrela, lehen mailako hileta-elizkizunetan, bildots bat, hileta lehen mailakoa izanez gero; bildots hanka bat, bigarren mailakoa izatekotan, eta bakailaoa, hirugarrenekoa izatera. Emakumeak eramaten zuen, eta han gelditzen zen, apezarentzako edo apezentzako. Hildakoaren etxeko emakumeek (haietako bat buru zelarik) hilobi gainean argizaiolak, taloak, arrautzak eta diru xeheak biltzen zituzten, erritu berezi-berezi bati jarraikiz; horren arabera, auzokide bakoitzak olata bat eman behar zuen. Gaur egun, galtzen ari da olatak ematearen ohitura hori, egoera ekonomiko berri honetan, irinaren kontsumoa murriztua dagoelako. Hileta-elizkizunen ondotik, garai batean otordu oparoak egiten ziren; emakumeek sukaldeko sua piztu behar zuten, propio egun horretarako mozten zen egurra erabilita. Aspaldiko legeek oturuntza eder horiek mugatu zituzten, bai eta bataio, ezkontza eta meza-berrietan izaten ziren oturuntzak ere. Azken gerra zibila baino lehen, oturuntzen orde, herriko ostatuan gizonezkoei hamaiketako bat zerbitzatzen zitzairen, eta emakumezkoei berriz, ardo zaharmindua eta gailetak, elizatik hurbil zegoen denda batean. Halakoetan ere otoitzak egiten ziren.

Hildakoak bizimodu gaitzesgarria izan zuela pentsatuta ere, ez da batere egokia hildakoez gaizki esaka aritzea, eta batzuetan, debekatu egiten da haiei buruz hitz egitea, bai eta haien izena aipatzea ere, haren arimaren aldeko otoitzetan ez bada. Purgatorioko Arimekin lotutako sinesmen batzuei aspaldi-aspaldiko kutsu paganoa darie. Bizkaiko herri batzuetan pentsatzen dute arimak bidez bide noraezean dabiltzala, zerura igotzen ez diren bitartean, edo hil ziren gelan bertan gelditzen direla edo etxeko teilatu-hegalaren azpian, itoginak dauden tokian. Zenbaitetan, arimek txori kantarien itxura hartzen dute; horixe bera entzun nion nik behin batean Berako zahar bati. Herriko jendeak esaten zuen gizon hura burutik jota zegoela, baina gero ikusi dut beste folklorista batzuek Nafarroa Beherean antzeko lekukotasunak bildu izan dituztela. Heriotzak ez ditu pertsona bizidunek hildakoarekiko dituzten konpromisoak hausten, eta familiak luzaroan hildakoa aintzat hartzen segitzen du. Herrietan honelako lekukotasun ugari bildu izan dira: hildakoak ahaide batzuei ohartarazten die haren aldeko mezak enkargatu eta bestelako ekitaldiak egiteko. Beste lekukotasun batzuen arabera, erabaki bat hartu behar zenean, zerbitzariak kanposantura joaten ziren eta etxekojauna edo familia-burua izandakoari aholkua eskatzen zioten; esate baterako, Azkuek honelako esaldi bat bildu zuen Garazin, Baxenabarren:

Hau edo horren egiteko zure argitasuna nahi nuke.

Doluak luzeak eta zurrinak izaten ziren, zorrotzak. Toki askotan, alarguntsak oraindik beltzez janzen dira bizi artean. Aita edo ama hiltzen denean, dolua bizpahiru urterako izaten da, eta doluak dirauen bitartean, mezetan zutitu gabe egon behar dute Ebanjelioa irakurtzen denean.

Alfonso M. García Hernández

Erizaintza eta Fisioterapia Eskolako irakasle titularra
La Laguna Unibertsitatea. Tenerife.

NUER HERRIAREN HILETA ERRITUAK (Sobat eta Bahr al-Gazal ibaiek Nilorekin bat egiten duten tokian bizi dira).

Hilzorian dagoen pertsonak bere ondora deitzen ditu senitartekoak. Hil ondoren, senitarteko bakoitza bere etxera doa, lurperatzaileak izan ezik, eta hilotza lehenbailehen ehorzten dute. Haurrak ezin dira etxera hurbildu. Familiak negar egin dezake, baina ez da ehorzketara joaten, heriotza berez gauza txarra delako, eta hildakoarengana lurperatzaileak bakarrik hurbildu daitezkeelako. Hilobi zuloa gizon baten bularraren pareraino hondeatzen da; izan ere, beldur dira, hilobia oso sakona ez izatekotan, basa piztiek ez ote dioten hildakoari eraso egingo, eta orduan, hildakoa bizien artera itzuliko zen, kontuak eskatzeko. Ehortzi baino lehen, hilotzari ilea mozten zaio eta, gizona bada, biluzik ehorzten dute; emakumea bada, gerripekoak hanketan lotuta dituela lurperatzen dute. Nuer herriarentzat, jaiotzatik heriotzarako pasabidea lotuta dago eguzkiak zeruan barrena egiten duen mugimenduarekin. Hilobitik ateratzen den lurra bost multzotan metatzen da, gizona bada, eta lautan, emakumea bada; gero, hilobia azkar-azkar

bete eta azalera osoa zapaltzen da, harik eta lau-laua gelditzen den arte. Hilobiak ez dira kultu tokiak. Behin gorpua ehortzita, ospakizunean buru egiten duenak lurperatzaileak arazten ditu eta, horretarako, arroza eta ura erabiltzen ditu; handik egun batzuetara, hildakoaren ahaide hurbilak araztuko ditu, eta animalia bat hilko du Jainkoari eskaintzeko (familia behartsua bada, pepino bat erdibitu eta ezker alde - alde txarra- basora botatzen da). Era berean, hildakoari mintzatzen zaio, mundutik erauzia izan dela esateko eta aurpegia lurrerantz jarri behar duela eskatzeko, biziei enbarazurik ez egiteko. Halaber, esaten dio Jainkoak ez duela erabat suntsitu (hildakoa), han seme-alabak daudelako.

Familia dolutan egoten da berez hileta-elizkizuna egin arte, eta ehorzketatik hainbat hilabetetara egiten da. Senitartekoek buruko ilea soiltzen dute eta ez dute berriz moztzen, eta gorputzaren beste alde batzuetako ilea ere ez dute moztzen, doluak iraun artean; era berean, hainbat egunez ez dute sexurik egiten.

Hileta-elizkizuna bost hilabetera egiten da. Egingo ez balitz, zorigaitzak etor litezke:

horrela, sinesten dute hildakoari atsegina ematen ez bazaio, huraxe itzuli, eta emazteaz, seme-alabez edo aziendaz mendeku hartuko duela. Ahaideek berriro zerbait sakrifikatu behar dute; ahal bada, animalia bat. Ospakizunean buru egiten duenaren mintzaldiak hauxe dio, gutxi gorabehera. "O, gure Jainkoa! Orain zorigaitza eman diguzu, edo gauza guztien patua ote da?... Orain halakoa eraman duzu; zureetako bat bihurtu den honetan, urrundu ezazu guregandik. Emaguzu bakea mundu honetan utzi gaituzunoi. Semeek haren izena eramango dute. Eta zu, hil zaren hori, ez zaitez gutaz ahaztu, izan ezazu Jainkoarekin gure alde hitz egiteko ohitura... Zure bitartez, sorrarazi ditzagun seme-alaba gehiago; zure bitartez, urrun dadila zorigaitza guregandik...". Ospakizun-buruak mintzaldia bukatzen duenean, ahaideak mintzatzen dira; Jainkoari eta arimari berriz ere gogorarazten diete, biziei ez enbarazurik egiteko, beste gauza batzuek arduratzeko. Gero, Ugandako *Lugbara* herriak egiten duen oso antzera, ahaideez eta hildakoaz dituzten kexak azaltzen dituzte; eta orduantxe esaten ez dena betirako isilpean gorde beharko da.

Behin azken mintzaldia bukatuta, esnez beteriko kalabaza batean arroza sartu eta herria ziprztintzen da, bai eta hildakoaren ondasunak, animaliak eta txabolak ziprztindu ere. Badirudi, hala ere, esnea soilik erabiltzen dela, hildakoak azienda (abereak) bazuen. Eta garagardoa lur gainean edan ondoren, eta behin bildutakoan artean *porridge* deritzon elikagai bat banatu ondoren, hildakoaren ondasunak elkar banatzen dira. Ordura arte, ondasunak gordeak egoten ziren. Une horretatik aurrera, hildakoa arima bihurtuko da eta behin betirako bizien artetik bereiziko da.

GORPUAK ERRAUSTEA. INDIA. (VIOLA, P. Tras el hilo de la India.)

Pertsona hiltzen denean, Indian gorpua errausten dute. Usadio horren jatorrian, zalantzarik gabe osasun kontuak hartuko ziren gogoan, eta oso praktikoa zen, gainera; baina, usadio horri herrian oso finkatuak dauden sinesmen espiritualak daude lotuak. Aspaldi-aspalditik, zibilizazio guztietan esan izan da suak izaera garbitzailea duela; ariar bedikoen artean ere gauza bera sinesten zuten; horrela, suaren jainkoa Agni zen, eta sua sakrifizio eta errituetan erabiltzen zen, hain zuzen ere izaera garbitzailea zuelako. Gero, brahmanen pentsamenduan *kutsadura*, *arazketa* eta *berraragitze* ideiak garatzearekin batera, heriotzak bizia kutsatzen zuenez, gorpua heriotzaren ondotik araztu edo garbitu beharra zegoen, jakina; eta ba al zegoen sua baino gauza hoberik gorpuk harazteko? Sua, azken finean, ahalmen horretaz jantzita zegoen. Beraz, sugarrak arduratuko dira gizabanako bakoitzaren arima bere lurreko azaletik askatzeaz, arima zeruraino igo eta arima unibertsalarekin batu dadin edo *samsara* deritzon zikloan harrapatua geldi dadin; birjaiotzaren zikloa da *samsara*. Lehenago, sandalo-zura erabiltzen zen gorpuk errausteko; gaur egun ordea, oso garestia denez, familia aberatsenek baizik ez dute sandaloa erabiltzen; dena dela, oraindik ere egur metan sandalo puska bat jartzen da, sinbolo gisa jarri ere, beste zur klaseen artean. Gizonen

gorpua mihise edo oihal zuri batean biltzen da; emakumezkoena berriz, oihal arrosan; familiakoek (gizonezkoek) gorpua andetan eramaten dute etxetik erraustegiaraino; behin erraustegian, gorpua Ganges ibaiaren uretan murgiltzen da edo, antzeko izaera sakratua duen beste ibai batean, halakorik badago, azken bainu garbitzailea edo arazgarria har dezan. Ahoa urez bete ondoren, errausketan elkartu direnek hildakoa hileta-txondor baten gainean jartzen dute; gehienetan ukiezinen arteko mailarik baxuena dutenak arduratzen dira horretaz. Gero, behar adina egurrez estaltzen dute.

Gehienetan, errausketara familiako gizonak baizik ez dira joaten. Hildakoaren semeak oihal zuriz jantzita doaz eta buruko ilea soildua daramate; hori arazte-seinalea da eta, *putra* deritzon hileta-erritua betetzeko, su-metara hurbildu, eta zaharrenak, txondorraren inguruan bost bira eman ondoren, su emango dio. Behin sua itzalita, gorpua errausak bildu eta Ganges ibaian barreiatzen dituzte edota beste ibai sakratu batean; bestela, senitarteko batek gorde, errausak ibai sakratu batera erromes eraman eta han botatzen ditu. Behin hileta-erritua beteta, senitartekoak araztuko badira, gizartetik isolatu behar dute, hau da, bere baitan bilduko dira, eta dieta zorrotza izanen dute; elikagaiak molde zaharrean egosiko dituzte (sua lurrean eta buztinezko eltzeak erabilita). Denboraldi hori luze-laburragoa da, ohituren arabera (15 bat egun izaten dira); eta behin bukatuta, ahaideak oturuntza batera gonbidatuko dituzte, biziak aurrera segitzen duela erakusteko. Hinduen artean, ordea, hiru kasutan gorpua ez da errausten. Lehenik, hildakoa haurra denean: halakoetan, gorpua ibaira botatzen dute; bigarrenik, legendunen gorpuak, jendeak uste baitu bizi honetan izan dituzten sufrimenduen ondorioz, azken araztea egitetik libratzen direla, eta hirugarrenik, espiritua lantzeari eta santifikazioari emanak bizi izan diren pertsonak (*sadhuak*); halakoetan ez da beharrezkoa.

Indiako alarguntsek sari zuri bat jantzita daramate eta, gehienetan, ez dute zilegi berriro ezkontzea; haien gizarte posizioa zaila da eta anbiguo samarra ere bai. Dena dela, gaur egun ez daude behartuak Indiako ohiturarik sinestezinenetako bat egitera (ingelesak joan den mendean debekatua); hots, *sati* deritzon erritua edo senarren hilotzaren ondoan hileta-txondorrarenugarretan bizirik erretzea. Gaur egun, oraindik ere, Indiako egunkarietan, oso noizbehinka baizik ez, horrelako albisteak ageri dira. Ohitura horren jatorria aspaldiko mito bat da, eta mito horrek kontrakoen dohain bateratuaren erlijio-ikuskerak du oinarri eta Satirekin lotua dago; hau da, Shiva

jainkoaren lehenengo emaztearekin. Satik bere burua sutara bota zuen, jasanezina egin zitzaiolako senarrarengandik bereizi behar izatea; Satiren aita bera zitalkeriaz saiatu zen senar-emazteak bereizten. Orduz geroztik, gizarteak ongi ikusi zuen senarrarengandik bereizi behar izate hori jasanezina egiten zitzaion emakumea; horrela, senarra hiltzen zenean, benetan hura kontu dramatikoa zen, etaugarretara botatzea eta ezkontidearekin batera hiltzea emazte bertutetsu eta maitale onaren seinalea izaten da.

<http://images.google.es>

HIMBA HERRIAREN HILETA ERRITUAK. (ABATI, F. G. (1992) Himba herria. Angolako eta Namibiako abeltzaintza-kultura baten etnografia. Amaru Ed. Salamanca.)

Heriotza- edo hileta-errituei *Omu-Koti* esaten zaie, Himba herriaren gizarte-gertakariak nabarmenenak dira, eta herriakako buruzagi boteretsua hiltzen bada, egiazko hondamendiak izatera irits daitezke. Hildakoaren aberastasuna nolako, halako iraupena izaten dute hiletek, eta jendearen aberastasuna neurtzeko, abere kopurua hartzen da kontuan. Izan ere, hiletaren helburuetako bat da hildakoak mundu honetan izan duen aberastasuna erakustea.

Ez da zilegi tan-tana jotzea kantuekin batera, salbu eta hildakoa *otjimbanda* bat denean; halakoetan, hiletetan auhen edo erosta ikusgarriagoak egin behar izaten dira. Gaur egun, hildakoa ahoz gorako etzaneran ehorzten dute, haren idi (ohivirikua) kutunenaren larruan (*otjinguma*) bilduta. Lehenago, gorpua eserita lurperatzen zuten, hankak elkartuta. Hilerria (*oma-langalo*) herriakatik puska batera dago, eta zurezko hesolez seinalatua egoten da. Hilobien gainean harrizko lauzak jartzen dira. Himbatarrek ez dute lorarik; hori dela-eta, arbasoen hilobi gainean zuhaitz adarrak jartzen dituzte. Hildakoaren ohoretan hiltzen dituzten idien adarrak hurbileko zuhaitz batean zintzilikatzen dituzte. Abere sakratuen haragia ez da jaten, hildakoa errespetatzeko; hark maite zituen animaliak baitziren. Abere sakratuak mendian hiltzen dituzte, eta saiatzeko dira animalia sakratu horien izpiritua eternitatera bidaltzen, hildakoarekin batera.

Hildakoa haurra bada, ez da hiletarik izaten, eta senitartekoei eta adiskideei txabola barnean negar egiten dute. Bigarren egunean, aita sakratua ez den idi bat hil, eta jende guztia biltzen da, idia jateko.

Haurra oso txikia bada, ez dute hilerrian ehorzten, txahalaren ukuiluan baizik, herriakaren erdigunean bertan, eta ez da dolurik egiten (gizonarentzat, ilea estali gabe eramatea da dolua, eta agerian eramaten du moztu gabe. Lepokoa buelta gutxi batzuekin eramaten da).

Haurra ardi edo antxume larruan (*ondikua*) biltzen dute; eta amak eramaten du. Aitak emaztearen amari haurra hil dela jakinarazten dioenean, emaztearen osabari (amaren anaia zaharrari) txahal bat (*ongombe ondema*) ordaintzen dio. Aitak txahala eman nahi ez badu, emaztearen senitartekoei alde egiten dute eta emaztea bere kraalera eramaten dute.

Hildakoa emakumea (kuapanyara omukadendu) bada, hileta haren etxe ondoan bertan egiten da, edo aitaren etxearen ondoan, emakumea ezkongabea bada. Mendian idi batetik laura bitarte hiltzen dituzte. Adarrak hilobi gainean jartzen dira, eta piztiek idi-haragia jango dute.

Ospakizun nagusia hildakoaren *ekoria* (larruz egindako buruzapia) ematean datza; alargunak bere amaginarrebari eman behar dio ekoria, bai eta idi bat ere; edo amaginarreba bizi ez bada, emaztea zenaren ahizpa bati. Emaztearen idiak ez dira ukitzen, oinordetzaz semeari dagozkiolako.

Senarrak emaztearen omenez hildako idien adarrak hildakoaren etxe ondoan jartzen dira. Adarrak *kiderekin* igurzten dira (hau da, emakumeek gorpua igurzteko erabiltzen duten hauts gorriarekin). Ehorzketan, adarrak hilerrira eramane eta emaztearen hilobiaren ondoan jartzen dira.

Senitarteko guztiek lepokoak kendu, eta behin gorpua lurperatuta, emakumearen aitak idi bat hiltzen du, eta den-denek bazkarian parte hartzen dute. Berriz ere lepokoak jartzen dituzte, baina oraingo honetan luzatuak, bular gainean zintzilik eta ez lepoari itsatsita.

Emakumea goizean hil bada, arratsaldean lurperatzen dute, eta arratsaldean hilez gero, biharamun goizean ehortziko dute. Lehenago, ahaide guztien zain egoten ziren gorpua lurperatu aurretik, baina orain hilotza usteltzen hasi baino lehen ehortzen dute. Hildakoa gizonezkoa bada, orde, erritua okuruwo-aren ondoan egiten da eta ez etxean. Tokiari, zehazki, muvanda deritzo, etxe handiaren eta okuruwo-ren artean. Idiak otjoto izeneko tokian hil, eta han ere idien haragia erre eta jaten dute. Hildakoaren idi saldoko idirik kutunena hiltzen dute, eta hain zuzen ere, hildakoaren gorpua idi horren larruan bilduta lurperatuko dute. Hildakoa Kraaleko buruzagia bada, hiletek hilabetez iraun dezakete, eta denboraldi horretan, ahaide eta adiskide guztiak herrixkara joaten dira. Erritu horietarako, berrogeita hamar idi baino gehiago ere hil izan dira.

Alarguntsarentzat, dolua egitea da lepokoa ez horren bilduta eramatea (buelta gutxiagorekin), eskumuturreko apaingarriak eta pultserak kentzea, eta hanketako apaingarriak moztea, erdialdean apaingarrien luzeraren herena soilik uzteko. Era berean, ileak nahasiak eramango ditu.

Heriotza gertatu eta seitik hamabi hilabetera bitarte, hilerrira itzuli eta idi gehiago hiltzen dira (gehienetan, bi). Hiru egunez, jai egiten dute eta haragia ugari jaten da. Himba herriaren sinesmenen arabera, jai horrek hildakoaren izpiritua alaitzen laguntzen du; behin jai hori bukatuta, doluaren ikurrak kentzen dituzte.

Jaia goizean hasten da, eta emakumeak segizioan aurrean doaz, abereak erdian, eta gizonak, atzean. Haurrak herrixkan gelditzen dira.

Hilerrira iristen direnean, hilobietan adarrak eta hostoak jartzen dituzte, hildakoen espirituak kontentatzeko, eta jende askok poztasunez negar egiten du.

Iturria: <http://tanatologia.org/celebraciones.html>

Mexikoko Hilan Eguna. Eduardo Merlo Juárez (Arkeologo mexikarra)

"Mexikoko zibilizazio zaharraren sinesmenaren arabera, pertsona hiltzen denean, haren espirituak Mictlan-en bizirik dirau, hau da, Lurreko bizitza utzi duten arimen bizilekuan. Borondate oneko jainkoek sortutako tokia da hori, ez da batere beldurgarria, aitzitik baizik, toki lasaia eta atsegina baita; hitz batez, toki ezin hobe horretan, arimak lasai-lasai atsedenean daude, harik eta egun seinlatu batean, ohiturak aginduta, ahaideak bisitatzeko asmoz lehenagoko etxeetara itzultzen diren arte. Bisita horretan ez dute elkar ikusten, baina elkar sentitzen dira.

Errituen egutegiaren arabera, hildakoak bi egunez iristen dira. Haietako egun bakoitza alaitasunez eta oroitzapenez beteriko eguna izaten da. Ez dago malkorik, ezta nahigaberik ere, hildakoen bisita maitekorra ez baita triste egoteko modukoa. Gauza jakina da mexikarrak oso abegitsuak direla. Berehalakoan erakusten dute hori, aitzakia edozein izanda ere; are gehiago, bisitan datozenak hildako ahaideak badira. Bisitariei plazer eman behar zaie, etxeakoek asebate behar dituzte, bisitariei gehien gustatzen zaien gauzaren bidez; janariaren bidez, alegia.

Aspaldi-aspaldiko garaietatik gaur egunera arte, Mexikoko etxe guztietan "hileta-oturuntza" egiten da; landa inguruneko etxerik xumeenetatik jauregi eta jauretxeetaraino. Errituzko otordua maisuki apailatutako giroan egiten da, eta biziak nahiz hildakoak elkarrekin egoten dira.

Herri eta eskualde bakoitzak bere diseinuak eta ideiak eskaintzen ditu egun horretarako; baina den-denek xede berbera dute: gonbidatuak hartu eta elikatzea, eta haiekin (hildakoekin) elkar bizitzea.

Iturria: <http://www.diademueritos.com/Tradicion.html>

© colorpix.be

3.3 Kontu etiko bat: Eutanasia

Abortua eta klonazioa kontzeptuak bezala, eutanasia kontzeptua jendearen iritzien eta pentsamoldearen zamapean dago. Horregatik da zaila eutanasiari buruzko definizioa adostea.

Etimologia:

Eutanasia hitza grekotik dator: Eu (ongi, ona) eta Thanatos (heriotza); beraz, "heriotza ona", "gozoa", "sufrimendurik gabea" esan nahi du. Lehendabiziko aldiz Francisco

Baconek erabili zuen, XVII. mendean. Betidanik, eutanasiak heriotza ona bilatzea esan nahi du, heriotza errazagoa heriotzara iristen ari denarentzat; neurri batean, tratamendurik ez duen sufrimendutik askatzen gaituen heriotza.

Hainbat irizpide erabiltzen ditugu, eutanasia sailkatzeko:

- Xedea. Higiene arrazionala dela kausa, gizartea halako karga bat diren gaixoetatik libratu dadin; edo eutanasia errukitsua izan daiteke, gaixoaren oinazeak eta sufrimendua arintzera bideratua.

- Bitartekoak. Eutanasia positiboaz edo aktiboaz mintzo gara, agenteak era horretan gaixoarengan jokatu eta heriotza eragiten dionean. Eta eutanasia negatiboaz edo pasiboaz mintzo gara, gaixoak bizirik irautea ahalbidetzen duen gauza bat egiteari uzten dionean.

- Elkarrengatik. Zuzeneko eutanasia da, agenteak gaixoaren heriotza zuzenean eragin nahi badu. Eta zeharkako eutanasia da heriotza asmorik gabe eragitea; halakoetan, oinazea arintzeko tratamenduak dituen beste efektuek eragiten dute heriotza.

- Gaixoaren borondatea. Gaixoak eskatzen duena, bai hitzez bai idatzita. Eta nahi gabeko eutanasia da gaixoa ados egon gabe aplikatzen den huraxe.

Eutanasia justifikatu nahi duten jarrerak

Borondatezko eutanasia positiboaren aldeko arrazoiak:

Gaixotasun hilgarriak jota dagoen pertsonaren bizia alferrikakoa da familiarentzat, gizartearentzat eta gaixoarentzat berarentzat. Pertsona osasuntsuak ez du bere buruaz beste egin behar, betebeharrak asko dituelako bai familiarekiko, bai gizartearekiko, bai haren garapenarekiko berarekiko; aldiz, gaixotasun hilgarria duen pertsonak ez du betebeharrak gehiagorik; zergatik? Bada, ezin duelako berez ezer egin, ez berarentzako ez besteentzako; ezindua dago. Inork ez dio probetxurik ateratzen haren bizia, sufrimenduaren zamak jota baitago. Beraz, zentzuzkoa da esatea pertsona hori justifikatua dagoela bere bizitzari bukaera emateko, bai bere kabuz bai besteek lagunduta.

Pertsona batek bere aurrean bi gaitz dituenean, gaitz erdia aukeratu behar du; batetik, alferrikako sufrimendua luzatzea dago, eta bestetik, berehalako heriotza bilatzea. Nolanahi ere, heriotza laster gertatuko zen. Bihozgabekia eta zentzugabekia da sendabiderik ez duen gaixoa bizirik mantentzea, hark bizirik iraun nahi ez duenean eta injekzio huts batek egoera deitoragarri horri bukaera eman diezaiokenean, hark inolako oinazirik izan gabe. Jainkoarengan sinesten ez duen pertsonak ondorioztatu

dezake gizakia bere bizitzaren jabea dela. Horren ondorioz, askatasunez erabaki dezake bere bizitzari bukaera ematea, bai bere kasa bai besteek lagunduta, baldin eta familiarekiko eta gizartearekiko betebeharrak ez badu.

Ez da inola ere gizakiaren askatasuna mugatu behar, salbu eta haren askatasunak besteen eskubideekin talka egiten duenean (eta hori arrazoi konbentzigarritz frogatuta). Dena dela, ez dago holako gatazkarik frogatzerik gaixo terminalaren kasuan. Beraz, pertsona horrek badu berak nahi duen bezala hiltzeko eskubidea.

Borondatezko eutanasia positiboa sentiberatasunezko ekintza da bai familiarekiko berarekiko bai gizartearekiko, gaixo terminalak bere gaixotasuna luzatzen ez jarraitzea

erabaki baitu, horrek dakartzan kostuekin eta gaixo larria zaintzeko lan guztiarekin. Hobe da osasun eta fidantza arloko baliabide urriak bizitza erabilgarria izan dezaketen pertsonen osasuna sendatzen erabiltzea.

Eutanasia justifikatzen ez duten jarrerak

Mendebaldeko tradizioa zuzeneko eutanasia pertsonalaren aurka agertu da, bai norberak eraginda izan bai besteek lagunduta izan. Jarrera honen aldeko arrazoi nagusia da gizakien bizia zuzenean dagoela Jainkoaren mendean. Gizakiak bere bizia administratzen du, baina ez da biziaren jabea. Geure bizia noiz hasten den erabaki ez dezakegun bezala, zilegi ere ez da biziaren bukaera erabakitzea. Sinestunek diote Jainkoak emana dela gure bizia. Horren ondorioz, guk ez dezakegu geure bizian esku hartu.

Borondatezko eutanasiak mintzo garenean, uste izatekoa da gaixoak berak askatasun osoz heriotza eskatu duela. Inolako engainurik eta interpretazio okerrik ez izateko, gaixoak era idatzian egin behar du eskaera eta lekukoen aurrean sinatu behar du. Baina, zenbaitetan, batzuek diote askatasunari buruzko arazoa egon daitekeela erabakia hartzekorakoan; "abusuaren" aukera nahikoa eztabaidagarria da: gaixoaren senitartekoek finantza-interesak eta beste era batekoak izan ditzakete.

Beste gai bat da injekzio hilgarria aplikatzeko denbora zehatza; nork egin beharko lukeen eutanasia, nork aplikatu beharko lukeen injekzio hilgarria, sendagileek heriotza administratzeko papera onartuko duten sendaketaz arduratu beharrean, pertsonak berak prozedura egin ote dezakeen, hain zuzen ere prozesu erraza delako; lanbide berria litzateke, heriotza-zigorra aplikatzeaz arduratzen direnei "zerbitzuen" truke ordaintzen zaien bezala.

Borondatezko eutanasia pasiboa ez da "duintasunez hiltzea"; bestalde, eutanasia legeztatzearen ondorioz gerta litezkeen abusuek adineko jendearengan beldurra handiagotuko dute, hau da, senitartekoak eta agintariak ez ote diren aukera horretaz baliatuko zaharrak mundu honetatik botatzeko. Giza duintasunez mintzo bagara, askoz ere duinagoa da naturari bere bidea egiten uztea eta heriotza datorren unean onartzea, gizakiaren mendetik kanpo dauden faktoreek eragiten dutenean.

Estatuaren jarrera

Eutanasia aktiboa herrialde bakar batean da zilegi; hots, Holandan, legeztatua baitago.

Estatu batek eutanasia onartuz gero, alderdi hauek hartu beharko dira kontuan: bizi-egoera: agiri horren bidez, jaso nahi duen osasun harrerari buruzko borondatea adierazten du gaixoak, baldin eta berez adieraztea galarazten dion egoera sorrarazi

duen gaixotasun sendaezina edo hilgarria badu. Intimitate-eskubidea ere hartu beharko litzateke kontuan, 1994ko Konstituzioren 19. artikulua dakarrenarekin bat. Bizitza luzatzeko, aparteko bitartekoak etengabe luzatzen badira, pertsonaren duintasunaren kontra joatea litzateke, bai eta haren intimitatearen kontra ere.

Gaixoa buruz gaitua dagoen ala ez hartu behar da kontuan, horrelako erabaki bat hartzeko. Halakoetan, gaixoaren interesa hartu behar da aintzat, bai eta bizi-kalitatea eta adina ere. Gomendagarria litzateke ospitaleek batzorde etikoak eratzea, horrelako erabakiak hartzerakoan (ahaideei, senitartekoei eta abarri aholku emateko); halaber, gomendagarria litzateke batzorde horietan diziplina askotako jendea partaide izatea: sendagileak, abokatuak, psikologoak, erizainak, apezak, besteak beste.

Eutanasiari buruzko legerik eginez gero, legeak zabala eta argia izan behar du, kasu bakoitzak bere zailtasun bereziak dituela kontuan hartzeko: esaterako, gaixotasun sendaezina, mingarria eta itzulezina duen pertsona; bizitza axola ez dion paraplegiko buruargia.

Beste esteka interesgarri batzuk

Bioetika eta zuzenbidea

http://www.bioetica.org/bioetica/mono25.htm#_Toc69265647

Zorro pedagogikoa

<http://www.xtec.es/serveis/crp/a8930040/maletadidacticadolcontingut1.htm>

Eutanasiari buruz

<http://www.monde-diplomatique.ad> Activa i passiva

Heriotza duina

<http://www.muertedigna.org/textos/eutan.htm>

Abortua eta eutanasia

<http://www.xtec.es/~lvallmaj/palau/bioeti23.htm>

4. Irudietan murgiltzea

4.1 Laburmetraia:

Laburmetraiek ezaugarri jakinak dituzte:

Iraupen mugatua. Iraupen laburrekoak izanik, beste ekoizpen batzuk baino merkeagoak dira; esaterako, film luzeak edo telebistako serieak baino. Laburmetraien gehieneko iraupena 25 edo 30 minutukoa izaten da.

Izaera ez-komertziala: Laburmetraiek ez dute, normalean, banaketarako eta proiektzioarako sendo eta finkorik izaten. Zuzendariak eta ekoizleak ez dute helburutzat hartzen errentagarritasun komertziala, nahiz eta, zenbaitetan, egindako inbertsioa azkar berreskuratzeko edo atzerrian laburmetraia kopiak saltzeko aukera izan.

Besteren ekoizpen-bitartekoak: Luzemetraien ekoizpen zinematografikoetan ez bezala, produkzio-etxeek ez dute beren ekipamendu teknikoa izaten film laburretarako; enpresa espezializatuak alokatzen diote proiektuak gauzatzeko.

Bi ondorio ditu horrek: alde batetik, geografiaren eta logistikaren ikuspegitik, produkzioa hiri handietara mugatzen da, Madrilera eta Bartzelonara, bereziki. Eta bestetik, noiz edo noiz eta maiztasun jakinik gabe laburren bat egiten duten produkzio-etxe txikien atomizazioa. Gazteek noizbait luzemetraia bat egitera iristeko erabili ohi duten bitartekoa izaten da film laburra, nahiz eta badiren aparteko genero moduan, bestelako goranahirik gabe, lantzen duten zinemagileak ere.

4.2 Fitxa teknikoa eta sinopsia

Jatorrizko izenburua: ALUMBRAMIENTO

Zuzendaria: Eduardo Chapero-Jackson

Herrialdea: Espainia. Jatorrizko bertsioa gaztelaniaz.

Iraupena: 15 min.

Aktoreak: Mariví Bilbao, Cristina Plazas, Manolo Solo eta Marta Berenguer.

Europako film laburrik onenari zegokion Urrezko Saria, Venezia 2007n.

Sinopsia: Etxekoak familiako kide zaharrenaren heriotzaren azken gauaren aurrean daude; egoera horrek agerian utziko ditu bizitza baten amaierari aurre egiteko modu desberdinak.

4.3 ALUMBRAMIENTO filmeko FUNTSEZKO hiru pertsonaia:

Ez zitekeen bestela izan; heriotzari buruz ari den filmak argiarekin eta iluntasunarekin jokatu behar du. Chapero-Jackson zuzendariak lortu du eszenak pertsonaren adierazpenaren bidez argitzea, bai eta pertsonaren sotiltasunen bidez ere, giza hauskortasun handi-handiko une batean.

Filmaren lehen eszena nabarmendu behar da; izan ere, telefono mugikor bateko pantaila iluntasunean dago eta pantaila horrek ikuslea nahasirik uzten du; batetik, jakin-mina pizteko, eta bestetik, ekaitza iragartzen duen dei ikaragarrian lehertzeko.

Sendagaiek ez dute miraririk egiten baina bizitza luzatzen dute

Sendagileak zorrozki betetzen du zin hipokratikoa (hau da, sendagileek egiten duten zina da, beti pertsona baten bizitza salbatzen saiatuko direla adierazteko); are gehiago, salbatu beharreko gaixoa maite dugun pertsona hurbil-hurbila baldin bada: film honetan, ama da. Semea sendagilea da eta, gaixoaren mina arintzeko, ama lasaitzen duen sendagaia ematen dio; ama lasaitzearekin batera, senitartekoak ere lasaitzen dira. Sendagilearen eginkizuna noble eta heroikoa da. Emazteak eskua eskaintzen dio, baina sendagileak errefusatzeko du, berak jakin badakielako nola eraman egoera hori morfina dagoen bitartean; hau da, mina ekaitza bat bezala desegiteko. Teknikak sufrimenduaren emozioa lausotu egiten du.

Arreba: ukoa

Pertsona baten heriotzak dituen fase guztietatik, ukoa egoeretako bat da. Mariaren alaba ez da kapaz amaren heriotzaren uneari aurre egiteko. Beste batzuetan bezala, nahiago du pentsatu amak beheraldia gaindituko duela eta amak amasa hartzen jarraituko duela, sufrimenduak eta larriminak jota bada ere.

Film laburreko une jakin batean, hilzorian dagoenaren (Mariví Bilbao) alaba gelatik ateratzen da, dena pasabidetik entzuteko, non heriotzak ez duen aurpegirik.

Heriotzan lagun

Erraina konturatzen da zer gertatzen ari den eta badaki Mariaren begietan sufrimendua ikusten; eta aldi berean, Mariak errainarengan konplize bat ikusten du, bizitza oso baten argi-itzalei buruzko balorazioa egitearen unean harekin dagoen konplizea, alegia. Aholkuen, fereken, begiraden eta baretasunaren eraginez, azken eszena eder-ederra da benetan, sotiltasunez betea, eta ia aukera ematen digu pertsonaia guztien barnetik jalgitzen diren sentimenduak bizitzeko. Haur denborako abesti batek are gehiago batzen ditu denak, eta ausartago ere egiten ditu, heriotzaren unean elkarri lagun egiteko.

4.4 Zinema-hiztegia

Film bat hainbat hartualdiz, eszenaz eta sekuentziaz osaturik dago. Hiru osagai horien bidez antolatzen dira historiaren eduki dramatikoa eta estetikoa; horietako bakoitzak oso zeregin zehatza du film baten eraketan eta, aldi berean, osagaiak era askotakoak izan daitezke.

Hartualdia

Hartualdia kameraren egintza bakarra da hasieratik amaieraraino; hau da, Zuzendariak "Hasi!" esaten duen unetik "Eten!" esan arteko denbora hartzen du, iraunaldia kontuan hartu gabe.

Hartualdiak funtsezko hiru elementu ditu:

Planoa, proportziozko neurri gisa hartuta (enkoadratzea)
Objektua erreferentziazat harturik kamerak duen kokalekua (angelumendua)
Kameraren mugimenduak.

Hiru elementu horiek konbinatuz historiari buruzko informazio-motaren bat emateko aukera dugu; horregatik, hartualdia oinarrizko adierazpen-unitate den planoarekin parekatu ohi da.

Plano-motak.

Enkoadraketa ren arabera

Long Shot edo Plano Luzea: Oso ikuspegi zabala hartzen du eta batez ere paisaiak, eraikinak, zerua, etxe osoak, mendiak eta horrelakoak erakusteko erabiltzen da. Horrez gainera, plano-mota horrek emozio-funtzioak ere bete ditzake. Bere helburu nagusia testuingurua eraikitzen laguntzea da, ekintza inguru fisiko batean kokatuz.

Full Shot edo Plano Orokorra: Plano honen ezaugarri nagusia garaiera da, pertsonaia edo pertsonaiak oso-osorik ageri baitira, burutik hasi eta oinetaraino. Plano horren bidez aukera dugu gure pertsonaiaren ezaugarri batzuk ikusteko, adibidez: garaiera, gorpuzkera, erabiltzen duen arropa, eta aldi berean, bera mugitzen den espazioa ere erakusten digu.

American Shot edo Plano Amerikarra: Burua baino pixka bat goragotik belaunaren behealde edo goialderaino iristen da. Plano horrek aukera ematen digu pertsonaiari buruzko xehetasun gehiago izateko eta haren gorputz-adierazpenaz hobeto jabetzeko.

Medium Shot edo Plano Ertaina: Pertsonari buruzko zehaztasun gehiago ematen dizkigu. Plano honetan ingurunea ez da hain nabaria, pertsonaiak leku gehiago eta presentzia handiagoa hartzen baitu pantailan. Burua baino pixka bat goragotik gerriaren pareraino iristen da gutxi gora behera.

Medium Close-up plano: Buru gainetik bular alderainoko tartea hartzen du, eta zehatz-mehatz erakusten ditu pertsonaiaren ezaugarriak, ingurunea ia-ia ez ikusteko moduan utziz. Xehetasun-plano horrek aske samar lan egiteko aukera ematen digu, pertsonaiak zenbait mugimendu egin baititzake, koadrotik irteteko arriskurik izan gabe.

Close-up edo hurbiltzea: Close-up hori erabiliz gero pertsonaiaren aurpegia baino ez dugu ikusiko, iletik sorbalde tarainoko tartea hartzen baitu. Oso plano itxia da eta zehatz-mehatz erakusten dizkizu aurpegiak eta emozioak; ingurunea desagertu egiten da eta keinuen eta begiraden garrantzia areagotzen da; pertsonaiaren barne-mundura garamatza. Plano zaila eta arriskutsua da, pertsonaiak ezin baitu ia-ia mugimendurik egin, eta gainera irudia zehaztasun osoz fokatu behar da, bestela hartualdia lauso geratuko baitzaigu.

Big Close-up edo Hurbiltze Handia: Planorik itxiena da. Begiak, horietako baten zatia, eskua edo azkazala erakutsi ditzake. Plano horrek aurpegi edo gauza baten parte jakin bat erakusten digu, horren ingurukoak erabat ezkutuan geratuz.

Insert edo Xehetasun Planoa: Plano hau, funtsean, aurrekoaren berdina da, baina bien arteko aldea nabarmentzekotan esango genuke insert horrek batez ere gauzak edo egintza txikiak erakusten dituela, eta ez horrenbeste pertsonaiaren

Kameraren kokaguneen arabera:

Eskuarki, pertsonaren begiradaren parean jarri ohi da kamera. Kamera pertsonaren gainetik altxa eta behera begira jartzen badugu, pikatu bat egingo dugu.

Altuerarik handiena posizio zenitalean lortuko dugu; hala ere, kamera gora begira dugula gure ikuspegia subjektuaren azpira bideratzen badugu, pikatu hori kontrapikatu edo eskortzo bihurtuko da.

Kameraren mugimenduen arabera.

Film batean hainbat eratako mugimenduak ager daitezke:

- Kameraren aurrean pertsonak edo gauzak mugitzen dira.
- Jendea edo gauzak ez baina kamera bera mugitzen da.
- Bi mugimendu horiek aldi berean gerta daitezke.

Hori kontuan izanik funtsezko bost mugimendu ditugu: Dolly-a, Travelling-a, Tilt-a, Panning-a eta Zooming-a.

Lehenengo lau mugimenduak berez kameraren mugimenduak dira, eta azkenekoa, berriz, lenteen mugimendua.

- **Dolly-a:** Kamerak bere ardatzaren gainean (euskarri eta guzti) atzeraka edo aurreraka objektuarengandik urrunduz edo hurbilduz egiten duen mugimenduari esaten zaio Dolly-a; aurreraka baldin bada Dolly-in esaten zaio eta, atzeraka bada, berriz, Dolly-back.

Eskuarki Dolly-a ikuslea ekintzan sarrarazteko erabili ohi da, gure arreta aukeratutako gauza edo pertsonaiarengana eramateko. Dolly-in mugimenduak pertsonaiarengana hurbildu eta haren emozioak sentiarazten dizkigu, haren hitzak, ekintzak edo keinuak erakusten baitizkigu.

Dolly-back mugimenduak, aldiz, bestelako sentsazioak sorrarazten dizkigu.

Kamera objektu edo pertsonaiarengandik urrutiratzean, hura ingurune zabalago batean txertatu eta haren bakardadea senti dezakegu.

Dolly-in batek sorrarazten duen emozioa eta Dolly-back batek sorrarazten duena desberdinak dira; izan ere, batek lehendik ikusia dugun plano batera hurbiltzen gaitu xehetasun handiagorekin, puntu jakin bat nabarmenduz; besteak, berriz, pixkanaka erakusten digu, bizkarrez atzeraka doanaren sentsazioa sorraraziz.

- **Travelling-a:** Kamerak bere ardatzaren gainean alde batera nahiz bestera egindako mugimenduei esaten zaie Travelling-a. Kamera ezkerraldera mugitzen bada Travel left esaten zaio, eta eskuinaldera bada, berriz, Travel right. Travelling-aren eginkizun nagusietako bat irudiaren dinamismoa adieraztea da; pertsonaren ekintzan sarrarazten gaitu eta aldi berean testuinguruaren deskribapen laburra egiten digu.

- **Tilt-a:** Bai Tilt-a eta bai Pannin-a tripodearen lepoa jiraraziz eta kamera lekuz aldatu gabe egiten diren mugimenduak dira. Tilt-a gora edo behera egiten den mugimendua da, buruarekin bai edo ez esatean egiten dugun bezala. Mugimendua gora egiten denean Tilt-up deitzen da eta behera denean, berriz, Tilt-down. Bi mugimendu horiek oso deskriptiboak dira.

- **Panning-a:** Kameraren azken mugimendu hori buruarekin ezetz esatean egiten dugunaren antzekoa da eta bira-erdi bat da ia-ia. Ezkerraldera egiten denean Pan-left esaten zaio, eta eskuinaldera egiten denean, Pan-right.

- **Zoming-a:** Zooming-a lenteen mugimendua da soil-soilki. Objektura hurbildu edo urrutiratu egiten gara baina kamera lekuz aldatu gabe; hurbiltzeari zoom-in esaten zaio eta urruntzeari zoom-out.

Azkenean, enkoadraketak eta kameraren mugimenduak film-zuzendariaren egitasmoen arabera konbinatzen dira filma egiteko. Sarritan, zuzendariak, kamera-mugimenduez baliatuz, plano batetik bestera pasatzea erabakitzen du hartualdi berean, bere sormen-premiak betetzeko eta historiak berak dituen adierazpen-premiei erantzuteko.

Eszena

Eszena unitate abstraktua da eta klausula dramatiko bat erakusten digu. Elkarri lotutako hainbat hartualdiz osatua dago, eta horri esker pantailan unitate tematikoa sortzen da.

Eszena bakoitzak historiaren une jakin bat irudikatzen du eta bere esanahi berezia du; hala ere, eszenak ezin dira Sekuentziatik bereizi.

Sekuentzia

Sekuentzia, beraz, denbora- eta espazio-unitate bat da, elkarrekin lotuta dauden hainbat esenez osatua; eszena horiek, filmaren beraren barruan film txiki bat kontatzeko ahalmena dutenez, autonomo bihurtzen dira.

Egia esan, plano-sekuentzia delakoa ez da zorrotz-zorrotz hartuta zinema-hizkuntzaren osagai hutsa, zehaztasun teknikoaren eta antzezpeneren emaitza ikusgarria baizik, baina hala ere, bere eduki estetiko eta funtzio komunikatiboa direla-eta, aipatu beharreko baliabidea da.

Jeneralean eszena oso bat (nekez sekuentzia bat) duen hartualdi bakarra delako esaten zaio horrela. Plano-sekuentziak hartualdi luzeak izaten ditu, eta horien ezaugarri nagusia da plano batetik bestera igarotzea hartualdia eten gabe; hau da, teknikoki hartualdi baten iraupena izaten du, baina narrazioaren aldetik ikusita eszenaren ekintza dramatiko erakusten du.

Plano-sekuentziak filma ikusteko hainbat abantaila ematen ditu, eszena eteteak dakarren denbora-etena eragozten baitu, baina horrez gainera aukera ematen dio ikusleari denbora-unitate berean, une horretan bertan gertatzen ari den ekintzaren dinamismoa bizitzeko bere xehetasun guztiekin.

5. Zinema, giza eskubideak eta hezkuntza. Proposamen didaktikoa

Zergatik hezkuntza eta giza eskubideak?

Giza eskubideen hezkuntza prozesu bat da eta horri esker pertsonak beren eskubideei eta besteen eskubideei buruz ikasten dute, ikaskuntza elkarreragilea eta parte-hartzailea oinarri hartuta. Jarrerak eta jokabideak aldatzeko, trebetasun berriak eskuratzeko eta ezagupenen eta informazioaren trukea sustatzeko helburua duen hezkuntza-lanerako eredua ere bada.

Ikaskuntza neurri handi batean bizipenaren bidez lortzen da, eta ez horrenbeste ezagutza-pila bat erdietsiz, eta alde horretatik zinema oso tresna egokia da ikasteko, aukera ematen baitigu munduan dauden eta denongan eragina duten arazoei buruzko kontzientzia zabaltzeko eta ikus-entzunezko baliabide horren bidez errealitatera hurbiltzeko.

Kamera gure begiradaren tresna da eta alde horretatik hezkuntzak errealitateari eta horren zergatiari buruzko begirada sentibera eta kritiko bihurtu behar luke.

Hortxe dago gakoa.

Giza eskubideen adierazpen unibertsalari buruzko gogoetak

- 1- Zein dira oinarrizko eskubideak edonorentzat?
- 2- Zure ustez zein dira zure eskubideak?
- 3- Zein dira nekez aitortzen dizkizuten eskubideak?
- 4- Besteen zein eskubide kostatzen zaizu gehien aitortzea?
- 5- Zein dira gehienetan urratzen diren eskubideak?
- 6- Adierazpena herrialde askok izenpetu badute ere, praktikan zergatik ez dira onartzen aurrerapen baten bidez?
- 7- Zein eskubide falta dira Adierazpen horretan?
- 8- Zer nolako zereginak bete beharko lirateke Giza Eskubideak lortzeko?

Metodologia

Jarraian proposatzen dizkizuen jarduera hauek gidaliburuaren amaieran aipatutako liburu edo iturrietan aurkituko dituzue. Beraz, ez kezkatu, baliabide ugari ditugu-eta. Hala ere, gauzak argi eta garbi esanda, jarduera hauek "aitzakia ezin hobea" dira gogoeta eta azterketa pertsonalaren inguruko gaiak lantzeko eta kontzeptu batzuk aztertzeko, hala nola bizikidetza, begirunea, kultura parte-hartzailea eta abar.

Jarduera horiek egiteko ezinbestekoa da gelan giro egokia sortzea, taldeak bere kabuz autogestionatu eta mundu guztiak parte hartzeko modua izan dezan. Arreta handiz joka ezazue kontraesanetan ez erortzeko. Kultura parte-hartzaileaz ari garenean

ikasleei parte hartzen uzten ez badiegu, aurpegiratu egingo digute arrazoi osoarekin. Zuek zenbat eta gutxiagotan parte hartu, hainbat eta hobe. Berez, egokiena zera litzateke: taldeak bere kabuz jardun dezala, zuek emango dizkiezuen jarraibideak kontuan hartuta noski.

Saiatu saio malguak egiten; eska iezaiezue kexak azaldu ordeztu proposamenak egin ditzatela, eztabaida batean elkar aditzen ez dutenean besteak esan duena beste era batera esan dezatela... entzuketa aktiborako tresna egokiak erakutsi ikasleei, jarduera beren eguneroko bizimoduko adibideekin osatu dezatela....

Gelan giro egokia sortu eta ulertarazi behar zaie bizikidetza eta gizalege-arauak eharrezkoak direla, baina ez norbaitek ezartzen dizkigulako, denon artean hitzartzen ditugulako baizik; beren iritzia kontuan hartzen dutela ikusiz gero beste modu batean konektatuko dute taldeko gainerakoarekin.

Unitate didaktikoa

Ariketak	Helburuak	Edukiak	Prozedurak	Jarrerak
----------	-----------	---------	------------	----------

1. Heriotzari buruzko gogoetak	Heriotzaz hitz egiteak sortzen dizkigun emozioak aztertzea	Emozioak (sumina, beldurra, alaitasuna... etab.)	Norberaren gogoeta/ galdetegia/ eztabaida	Egunerokotasunak sortzen dizkigun emozioekin txintxo jokatzeko ikastea
2. Bizi edo hil: hortxe dago koxka	Norberak eutanasiaren kontua baloratzea	Eutanasia aktiboa, pasiboa eta heriotza duina izateko eskubideak	Albiste bat irakurri eta aztertzea/ galdetegia eta eztabaida	Bestelako ikuspuntuak dituztenekin nire iritziez hitz egiten jakitea, haserretu gabe
3. Afektibitatea ematea eta hartzea	Gure ikaskideei afektibitatea ematen eta haiengandik jasotzen ikastea, asertibitate-jarreratik	Afektibitatea	Talde dinamika "bonbardaketa handia" eta balorazioa	Afektuak menderatzen ikastea
4. Nire balioei buruzko autobiografia	Besteekin balioak arakatu eta partekatzea, taldearekiko konfiantza garatzeko	Barne bizitza, bizitza pribatua eta bizitza publikoa/balioak /autobiografia	Galdetegia eta bizitzari buruzko kontakizuna	Baloratzea eta geure balioak sortzea
5. Heriotzari buruzko aipuak	Heriotza ikertzea; beste "egoera" batera igarotzea den heinean, hainbat antropologia ikuspegitatik.	Heriotza antropologia ikuspegitik ikusita	Gogoeta: aipuak + "in situ" edo "on-line" ikerketa	Heriotzaren aurrean errespetuz jokatzeko eta ausartak izatea

Ebaluazioa

Beharbada, zatirik garrantzitsuena da jarduera mota hauetan. Ikuspegiak beti izan beharko luke Giza Eskubideak ezagutzea eta norberarengan trebetasun hauek garatzea: errespetua, gogoeta eta kritikotasuna. Jarduera bakoitzean errepikatzen ibili behar ez izateko, unitate didaktiko orokorrean aipatu dizuegu.

1. Ariketa	Heriotzari buruzko gogoetak
Helburuak	Heriotzaz hitz egiteak sortzen dizkigun emozioak aztertzea.
Ariketa garatzea	Film laburra ikusi ondoren, emozioen gaiak mintzatzen hasiko zarete: Sumina: haserrea, ienio txarra, amorru bizia, erresumina,

	etsaitasuna, suminkortasuna, indarkeria eta gorrotoa. Odola eskuetaraino iristen da, eta horrela, errazagoa da arma bat hartzea eta etsaiari kolpea jotzea; bihotz taupaden erritmoa azkartzen da, adrenalina bezala, eta horrek bermatu egiten du edozein ekintza indartsu egingo dela. • Beldurra: antsietatea, mesfidantza, fobia, beldurra, urduritasuna, kezka, izu-laborria, barreneko harra, susmoa, ikara eta izua. Odola eskeleto-giharretara doa; bereziki, hankakoetara, ihesa errazteko. Gorputza erne-erne dago, eta guregandik hurbil dagoen mehatxuan jartzen dugu arreta. • Zoriona: alaitasuna, gozamina, lasaitua, josteta, lilura, esker ona, poza eta mania. Garunak sentimendu txarrak eta pentsamendu kezkarriak inhibitzen ditu. Gorputza hobeki prestatua dago, edozein lanari ekiteko; jarrera ona du eta atsedean egoeran dago. • Maitasuna: Onarpena, kidesasuna, atsegintasuna, eskuzabaltasuna, konfiantza, ardura, jendetasuna, eta are obsesioa ere bai. "Borroka edo ihesa" egoerari kontra egiten dion egoera da, suminak eta beldurrak partekatzen dutena. Erantzun parasinpatikoek baretasuna eta poza sortzen dute, eta horrek lankidetzaz errazten du. • Ezustea: harridura, txunditzea, gauza miragarria, shok. Bekainak goratzeak aukera ematen digu erretinan ikus-irismen handiagoa eta argitasun handiagoa izateko; horrek informazio handiagoa ematen digu ezustearen aurrean. • Atsekabea: amorrazioa, eragozpena, asegabetasuna, pazientziarik eza. Atsekabea agertzeko adierazpena berdina da mundu osoan (goiko ezpaina okertua eta sudurra zimurtua); sudur hobiak ixteko saiakera litzateke, usain kaltegarria saihesteko edota elikagai kaltegarria ahotik botatzeko. • Tristezia: nahigabea, auto-errukia, auto-gupida, malenkonia, etsipena, itxaropenik eza eta oroimina. Energia murritzeak xede du galera nabarmen batera egokitzen laguntzea (etsia hartzea). • Lotsa: damua, umilazioa, hildura, barreneko harra, errua. • Arbuioa: errefusa, ezinikusia, nazka, erdeinua, mespretxua. Nola emozioak ez diren ia inoiz bere kasa agertzen, batzuk besteekin baizik, eskatu ikasleei adibidez jartzen dituzuen egoera desberdinekin lotzeko. - Eman ikasleei eranskina, galderei erantzuteko
Materiala	Arbela edo taula, 1. eranskina
	60 min.
Oharrak	Ariketa hau egun berean hasi eta bukatu behar da. Atera diren emozio guztiak aztertu behar dira; bestela, nola halako antsietatea sortuko dute. Saia zaitezte giro lasaia lortzen, isiltasuna lortzen, ikasle bakoitzak sentitzen duenarekin pentsatzeko eta lotzeko aukera izan dezan. Eztabaidari ekiteko, lehenbizi eman hitza sentitzen dutenaz hitz egiteko gehien kostatzen zaienei, eta poliki-poliki, eman txanda erraztasun handiagoz mintzatzen direnei.

Ariketaren eranskina 1. Heriotzari buruzko gogoetak

Egin gogoeta denbora puska batez galdera hauei buruz:

1. Zure ustez, garrantzitsua al da heriotzaz hitz egitea, heriotzaren aurrean ez bagaude ere? Zergatik?
2. Zer iritzi duzu? Zer jarrera eta zer balio dituzu heriotzaz mintzatzean?
3. Inoiz egon al zara heriotzaren aurrean zure bizitzan? Nola sentitu zara?
4. Izan al duzu heriotzaz mintzatzeko balio izan dizun edo laguntza eman dizun bizipenik? Azaldu nahi zenuke edo azaldu zenezake?
5. Aurkitu al duzu egoerari aurre egiten lagundu dizun inolako kanpo-baliabiderik? Zer baliabide izan dira? Parte hartu al duzu heriotzaz, galeraz edota sufrimenduaz mintzo den inolako prestakuntza ikastarotan?
6. Zer iritzi diozu ALUMBRAMIENTO film laburreko pertsonaien jokabideari: semea, alaba, erraina, erizaina, etab.?
7. Zure ustez, zer gertatzen da pertsona bat hiltzen denean?

2. Ariketa Bizi edo hil: hortxe dago koxka

Helburuak	Norberak eutanasiaren kontua baloratzea.
Ariketa garatzea	. Ramón Sampedroren istorioa azaltzen duen eranskina banatzea. Eman ikasleei denbora puska bat, idazkia irakurri eta hari buruz duten iritzia pentsa dezaten. . Gero, galdetegian dauden galderaz pentsatzeko eskatuko diegu, eta ondoren, denen artean eztabaidatzeko. . Eutanasiaren alde dauden ikasleak alde batean jarriko dira, eta eutanasiaren kontra daudenak, beste aldean. . Azaldu ikasleei zuek oraindik ez duzuela eutanasiari buruzko iritzi argirik eta argudioak behar dituzuela, erabaki bat ala bestea hartzeko. Ikasle talde bakoitzak (handia izanik ere) argudioak idatziko ditu, zalantzan daudenak konbentzitzeko. . Eztabaidari hasteko, eskatu esaldi bat talde bakoitzari. Beste taldeak eskubidea izango du eragozpenak eta galderak egiteko. Galdetu ea inork beste taldera igaro nahi ote duen edota erdian jarri nahi ote duen, hau da, iritzi garbirik ez dutenen tokian. . Irakurri bi taldeen argudio guztiak eta, bukatzean, egizue balorazioa. - o Zaila izan al da ados jartzea? Zergatik? - o Ezer aldatu da zure iritzia, ariketaren ondotik? - o ...etab.
Materia	Arbela, 2. eranskina, papera eta bolalumak.
	Ordubetea
Oharrak	Ariketa honen osagarri, aukera ona izan daiteke <i>Mar Adentro</i> filma ikustea; filmak Ramón Sampedroren bizitza eta heriotza kontatzen du. Kontsultarako: http://www.xtec.cat/crp-santicugat/maletadidacticadolcontingut1.htm

2. Aiketaren eranskina. Bizi edo hil: hortxe dago koxka

GAIXO BATI HILTZEN LAGUNDU DION EMAKUME BAT ATXILOTU DUTE
Eutanasia kasu horrek polemika handia eragin du

(Madril. AFP. EFE).- Guardia Zibilak Ramón Sampedroren adiskide bat atxilotu zuen atzo; gizona hilik agertu zen joan den astean, etxean, Xuno izeneko herrian, Santiagotik hurbil. Sampedrok 29 urte zeraman ohean etzanik, erabateko paralisiaren ondorioz, eta aspalditik hona, eutanasia-eskubidearen aldeko borrokan ari zen. Guardia zibilak Ramona Moneira Castro atxilotu eta galdeketa egin zion; emakume hori, azken urteotan, gizona zaintzeaz arduratu da. Emakumearen etxebizitza joan den astean miatu zuten, Ramón Sampedroren heriotza argitzeko frogen bila, eta ondotik, gizonaren suizidioan lagundu izana leporatu diote. Sampedro joan den astelehenean agertu zen hilik, 55 urtetan, eta haietatik 29 ohean etzanik eman zituen; zehazki, burua baizik ezin zuen mugitu, istripu baten ondorioz, noiztik eta igeri egiteko asmoz harkaitz batetik itsasora bota zenetik. *Nire burua da bizirik dudan gorputzeko atal bakarra. Gorputz hilari lotutako buru bat naiz*; horrela mintzatu zitzairen epaileei 1994an, hau da, heriotza baimentzeko eskatu zienean. Hura Sampedroren borrokaren lehen atala izan zen; hots, Espainiako auzitegietan egin den lehena. Hasieratik beretik, poliziaren susmoa izan da baten batek lagundu diola hiltzen; eta susmoak erabat baieztatu dira, bigarren autopsian Sampedroren gorpuan, zianuro-arrastoak agertu direnean. Ramona Moneirak duela bi urte ezagutu zuen Sampedro; harekin harremanean jarri baitzen auzi luze horren berri izan bezain laster. Moneirak kazetarien aurrean aitortu zuen Sampedroren etxean gauerdia arte egon zela, gizona hil zen egunean, baina gehitu zuen ez zuela haren heriotzarekin ezer ikustekorik. Emakumeak, bestalde, esan zuen gizona orain zoriontsua izango zela. Sampedroren heriotzak Espainiako gizartea urtetan hunkitu eta heriotza-eskubideari buruzko eztabaida harrotu du: ea zigortu gabe utzi behar diren gaixo terminalei hiltzen laguntzen dieten pertsonak, bai eta bizitzari bukaera eman nahi dioten gaixoak, sufrimendu latz-latzei akabera emateko. Sampedroren nortasuna eta agonia luzea liburu batean jaso dira, *Cartas desde el infierno*, non bere sufrimenduari buruzko lekukotasuna eman baitzuen; izan ere, itsasgizona zenean, gertatu zen istripua. Beraz, 26 urtetan, bere jaioterrian zegoela (Xunon, A Coruña), itsasora bota eta harrien gainean erori zen. Senitartekoei 29 urtez zaindu zuten, baina Sampedrok ziur jakin zuenean aurkitua zuela hari hiltzen lagunduko zion pertsona, haren etxera joan zen bizitzera; Ramona Moneira Castroren etxera, alegia (Boiro, A Coruña). Bideo bat grabaturik utzi zuen, familiari erabakiaren arrazoiak azaltzeko. Sampedroren heriotzak berriz ere eutanasiari buruzko polemika piztu zuen. Ramon Sampedrorena bezalako egoera hori lagungarria da kontu hauen inguruko tabuei bukaera emateko, adierazi zuen Aurora Bauk, hau da, Heriotza Duinaren Eskubidearen aldeko Elkarteko ordezkariak.

Iturria: www.clarin.com

Orain, erantzun galdera hauei:

- Zer iritzi diozu Ramona Moneiraren jokabideari?
- Ados al zaude egin duenarekin? Zergatik bai edo zergatik ez?
- Arrazoitu zure erantzuna
- ...

3. ariketa. Afektua ematea eta hartzea

Helburua	Afektua ematearekin eta hartzearekin lotutako arazoak bizitzea
Ariketa garatzea	Gaixotasunak erabat egoera ahulean uzten gaitu eta, halakoetan, afektua hartu beharra sentitzen dugu, hau da, afektua beharrezkoa zaigu. Ariketa honek lotura du afektua ematearekin eta hartzearekin: ba al dakigu afektua ematen eta afektua hartzen? - Ariketa aurkezterakoan, esan ikasleei jende gehienarentzat oso zaila dela afektua ematea eta hartzea. (<i>Bonbardaketa handia</i> esaten zaion metodoa erabiltzen da, zailtasun hori nolakoa den esperimendatzeko): - Taldekideek pertsona jakin bati (eta gainerakoak hari begira egongo dira) esango diote zer sentimendu positibo dituzten harenganako. Pertsonak, bitartean, dena entzungo du isilean. - Esperientziak bizitasun handiagoa edo txikiagoa izango du: esaterako, pertsona zirkulu baten erdian jarriko dugu, edota taldeari bizkarra emanez, eta esaten den guztia entzungo du; bestela, taldean bertan geldituko da eta zuzenean hitz egingo diote. - Eragina handiagoa da, pertsonaren aurrean jarri, huraxe ukitu, begietara begiratu eta zuzenean mintzatzen gatzazkionean. - Azkenean, esperientziari buruzko trukaketa-esparru bat sortuko dugu.
Materiala	Papera eta arkatza
	45 minutu
Oharrak	Areto zabala, aulkiz hornitua, parte-hartzaile guztiak ongi sar daitezten. ERNE: erraza dirudien arren, oso ariketa zaila da; izan ere, ikasleek lotsa izaten dute, eta horren aurrean, ariketa boikotatzera ere irits daitezke, halakorik ez egiteko. Nahi izanez gero, erabili ikasleek oso ongi ezagutzen dituzten ikurrak: "emotikoneak". Hasyerrea Ezustea Axolagabekeria Zalantza Maitasuna Oreka Afektua Mesfidantza Asperdura

	 Gaiztakeria Nazka Hipokresia Tristezia Alaitasuna Asertibitatea
--	--

4. Ariketa Balioei buruzko autobiografia

Helburuak	- Pertsona batek bere baitan osatu dituen balioak aztertzea. - Balio-adierazleen erabilera lantzea, aipatu balioak aurkitzeko bitarteko gisa. - Besteekin balioak partekatzea, norberaren garapena handitzeko eta taldearen konfiantza handitzeko, bai eta elkar ulertzea ere.
Ariketa garatzea	• Parte-hartzaileak gonbidatuko ditugu haien bizitzari buruz gogoeta egitera (Puntu honetan ez ditugu ukituko ez balioak, ezta balio-adierazleak ere). • Emaiezue 30 minutu, hiru deskribapen idazteko: 1. Familia-bizitzaren deskribapena. 2. Eskola-bizitzaren deskribapena 3. Bakoitzak denbora nola erabiltzen duen deskribatzea (esaterako, entretenimenduak, kirolak, irakurtzea, lagunak, etab.). • Parte-hartzaile bakoitzak beste pertsona bat aukeratuko du; berarekin gustura dagoen pertsona izan behar du, bere bizitzari buruzko zerbait partekatzeko. Pertsona bakoitzak bost bat minutu hartuko ditu; lau kidez osaturiko taldeak hogei bat minutu beharko ditu... etab. • Parte-hartzaile bakoitzak bere lanari buruzko laburpena egingo du. Zuek parte-hartzaileak gida ditzakezue, deskribatu dituzten bizitzetan eranskinean ageri diren galdera batzuk isla ditzaten. • Irakurri laburki parte-hartzaile bakoitzak bere balioez aurkitu duena, finkatu papera haien arropetan orratz batez eta esaiezue inguruan isilik ibiltzeko, gainerakoek aurkitu dutena irakurtzen duten bitartean. Horrek, oro har, balio du taldekideen konfiantza, elkar ulertzea eta kohesioa handitzeko.
Materiala	Arkatx bat eta libreta bat parte-hartzaile bakoitzarentzat
	Bi ordu inguru, zenbat taldekide diren kontuan hartuta.

Oharrak	Parte-hartzaile bakoitzak astia eta baldintza egokiak izan beharko ditu eranskinak dakartzan galderei buruzko gogoeta egiteko, galdera guztiek bakoitzaren balioekin lotura handia dutelako; horixe da ariketa honen gauzarik garrantzitsuena. Azpimarratu 3. galdera eta egizue norbaiten alde hiltzearen heroismoari buruzko eztabaida, bai eta, egunero, maite ditugun pertsonen alde egin behar izaten dugun sakrifizio txikiari buruzko eztabaida ere. Baliatu ariketa, gurasoekiko harremanez eta haienganako afektuaz mintzatzeko.
---------	--

4. Ariketaren eranskina

1. Hartu dituzun erabakien artean, zer erabakik izan dituzte ondorio onak zuretzat?
2. Zer da bizitza honetan gehien egin nahiko zenukeena?
3. Zer kausarengatik hilko zinateke?
4. Bildu zerrenda batean zer gauza egin dituzun zure bizitzan. Zer gauzatan erabili duzu denborarik luzeen?
5. Zertan gastatu duzu zure diru gehiena?
6. Gustukoa duzuna egiten aritzeko aukera bazenu; zertan arituko zinateke?
7. Zer jarduera duzu gustukoen?
8. Zer helburu duzu zure bizitzarako?
10. Bildu zerrenda batean zure bizitzako jende garrantzitsua eta deskribatu itzazu.
11. Azaldu zure bizitzako filosofia.
12. Bildu zerrenda batean zer gauza, zer ideia eta zer jende dituzun atsegin, eta azaldu haietaz gustatzen zaizuna.
13. Zure familiarengandik jaso dituzun balioen artean: zer balio onartu dituzu? Zer balio errefusatu dituzu?
14. Zure ustez, zer izatera irits zaitezke bizitza honetan?
15. Nolako pertsona izango zara hemendik hamar urtera?
16. Zer helburu, zer xede, zer jarrera, zer interes, zer sentimendu, zer sinesmen, zer kezka eta zer jarduera islatzen dute nire historia familiarrak, nire lanak eta nire bizitzak?

5. Ariketa Heriotzari buruzko aipuak

Helburuak	Heriotza beste "egoera" batera igarotzea bezalakoa da; heriotzari buruzko ikerketa egitea, hainbat antropologia-ikuspegitatik.
Ariketa garatzea	. Eranskina irakurtzeko eta aipuei buruzko gogoeta egiteko eskatuko diegu ikasleei. . Ondoren, egin 4nakako edo 5nakako taldeak eta proposatu eztabaida txikia pentsatu dutenari buruz. . Ariketak beste modu batez jarraituko du; izan ere, talde bakoitzak bilatu beharko du mundu zabaleko erkidego etnikoetan heriotzari buruz eta heriotza-errituei buruz dauden ikuspegien gaineko argibidea. (Ikus gidaren 3. atala): Nuer, India, Himba, Andeetako kultura eta Mexikoko hilen eguna. . Heriotza-errituari buruzko informazioa bilatzeko eskatuko diegu; era berean, kontakizun bat egingo dute, ikaskideei azaltzeko. Liburutegietara joan eta Interneten sartu beharko dute ikerketa egiteko.
Materiala	5. eranskina, papera, bolaluma, Internet-konexioa
	Ordubetea + ateraldi bat
Oharrak	Era berean, proposatu gaixo terminalekin lan egiten duten zentroak bisitatzea. (Hori taldearen heldutasunaren arabera egongo da). Esan norberak egin beharreko hautua dela, inork halako zentro bat bisitatu nahi badu.

5. Eranskina: Heriotzari buruzko aipuak

- . Heriotza hain dago bere garaipenaz ziur, non bizitza oso baten abantaila ematen baitu. Anonimoa
- . Koldarrak askotan hiltzen dira beren egiazko heriotza iritsi baino lehen; ausartak, ordea, aldi bakar batez. William Shakespeare
- . Heriotzaren beldur ez garenean, heriotza bera etsaien lerroetan sarrarazten dugu. Napoleon Bonaparte
- . Heriotza zenbaitentzako zigorra da, besteentzako oparia, eta askorentzat, mesedea. Seneka
- . Heriotzaz jabetzen garenean, geure bakardadea asumitzen dugu. Rosa Regás
- . Ez dit beldurrik ematen egun batez hiltzeak, gaurkoan hiltzeak baizik. Alexander Solzenicyn
- . Bizi garen denboraren bukaera gisa, heriotzak beldurra soilik sor diezaioke bizitzeko eman zaion denbora betetzen ez dakienari. Victor Frankl
- . Ikasi bizitzen, eta ongi hiltzen jakingo duzu. Konfuzio
- . Amesten gaituen inor hiltzen denean, gure zati bat hiltzen da. Miguel de Unamuno
- . Maite duen pertsona bat hiltzen den bakoitzean, hiltzen da gizakia. Publio Siro
- . Bidezko borrokak baliagarri egiten gaitu; borrokan hiltzeak eterno egiten gaitu. Anonimoa
- . Ongi aprobatxatutako egunak amets gozoa sortzen duen gisan, ongi erabilitako bizitzak heriotza gozoa sortzen du. François Mauriac (1905-1970). Frantsez idazlea.
- . Lo egin ezazu heriotzaren pentsamenduarekin eta jaiki zaitez bizitza laburra den pentsamenduarekin. Leonardo Da Vinci (1452-1519). Italiar pintore, eskultore eta asmatzailea.
- . Maiz hilobiak, jakin gabe, hilkutxa berean bi bihotz ixten ditu. Antonio Machado (1875-1939), espainiar olerkari eta prosista.
- . Bizi izandako bizitza da heriotza. Heldu den heriotza da bizitza. Alphonse de Lamartine (1790-1869). Frantses historiagile, politikari eta olerkaria.
- . Heriotza kimera hutsa da: ni bizi naizen bitartean, ez baita heriotzarik; eta heriotza denean, ni jadanik ez naiz bizi. Jorge Luis Borges (1899-1986). Argentinarr idazlea.
- . Ez da aski heriotzaz pentsatzearekin, **beti aurrean izan behar** baitugu. Orduan, bizitza solemneagoa, garrantzitsuagoa, emankorragoa eta alaiagoa egiten da. Epikuro Samoskoa (K.a. 341-270). Greziar filosofoa.
- . Oraindik bizitza ezagutzen ez badugu, nola da posible heriotza ezagutzea? Stefan Zweig (1881-1942.) Austriar idazlea.
- . Heriotza gizakiaren gainean erortzen denean, gizakiaren alde hilkorra iraungitzen da; alde iheskorra, ordea, erretiratu eta onik eta bizirik urruntzen da. Konfuzio (551 AC-478 AC). Txinatar filosofoa.

+++++

Jarduerak

Gida honetan proposatzen dizkizuegun fitxez gainera, badira beste jarduera batzuk Giza Eskubideei buruzko kontzientzia sustatzen lagunduko dizuetenak; era horretan, hezkuntza-lana modu zabalagoan eta osatuagoan egin ahal izango duzue.

Giza eskubideekin zerikusia duten efemerideak

Giza eskubideen inguruko efemerideak didaktika eta hezkuntzarako erabiltzea oso egokia izan daiteke bizikidetzarako bakea behar dela azpimarratzeko; azpimarra itzazue, modu positiboan, giza eskubideekin zerikusia duten eta gainditu gabeko egoera batzuk gogorarazteko baliagarriak diren alderdi desberdinak.

Datak:

Haurren Eskubideen Nazioarteko Eguna, azaroaren 20a

Giza Eskubideen Eguna, abenduaren 10a

Bakearen Aldeko Eskola Eguna, urtarrilaren 30a.

...

Ikastetxe arteko ekintzak

Hainbat ikastetxek batera jarduerak egitea oso mesedegarria da ikastetxeetako profesionalen arteko lankidetzarako, eta gainera harremanetan jarriko ditu auzo eta herrietako neska-mutilak.

Elkartasun-kanpainak

Kanpaina bereziak oso baliagarriak izan daitezke gauzak elkarrekin banatzen ikasteko, axolagabeak ez izaten ikasteko, eta ikasleak Hirugarren Munduari laguntzen dieten GGKEekin eta berdintasuna eta justizia sustatzen duten erakundeekin harremanetan jartzeko.

Honako jarduerak egin ditzakezue: GGKEekin elkarlanetan aritzea eta proiektuetan parte hartzen duten boluntarioen lekukotasunak eskaintzea edo Giza Eskubideen aldeko kanpaina eta erakundeetan parte hartzea.

Ikastetxeen arteko korrespondentzia eta trukeak

Ikastetxeen artean korrespondentzia trukatzeari oso egokia izan daiteke beste errealitate batzuei buruzko komunikazio-premiak betetzeko, beste leku eta kultura batzuen inguruko jakin-mina pizteko edo beste hizkuntza eta kultura batzuen ikasketan teknika berezi moduan erabiltzeko.

Aukera ditzakegun harremanak:

Etengabeko korrespondentzia izan dezakezue maila bereko ikasgelen artean, Espainiako erkidego bereko beste ikastetxe batzuekin edo munduko gainerako lekuetako ikastetxeekin. Bereziki interesgarria da zenbait pertsonen "etsaitzat" hartzen dituzten herrialde edo lekuetakoak izatea.

Giza Eskubideei buruzko aldizkariak edo argitalpenak

Giza eskubideen defentsa sustatzen duten aldizkarietan idaztera anima ditzakezue; era horretan ikasleen lanak eta komunikazioak zabaltzen eta ezagutarazten lagunduko duzue. Idazketa oso egokia da ikerketa eta arte arloan ikasleen sormena bultzatzeko eta eskolan bertan kultura-ekoizpenak aurrera ateratzeko.

Antzerkia eta giza eskubideak

Antzerkiak gorputz adierazpena eta hizkuntza dramatikoa lantzeko aukera ematen du, eta aldi berean, ikasleek antzezten dituzten obrak abiapuntu harturik, gai jakin batzuei buruzko sentsibilizazioa ahalbidetzen du.

Antzerki-emanaldiak, txotxongilo-erakustaldiak eta abar proposa ditzakezue. Ikasleek berek sortutako testuak edo berdintasunari eta justiziarri buruzko beste obra batzuetako testuak erabil ditzakezue. Horiei buruz eta horietan agertzen diren sentimenduei buruzko iruzkina egin.

Ikastetxeko liburutegia

Bakea, gatazka eta giza eskubideei buruzko Haur eta Gazteentzako liburu aukeratuak eskaini behar zaizkie ikasleei irakurtzearen plazera eta pentsamendu kritikoa sustatzeko.

Proposatzen dizuegu liburu horietakoren bat irakurtzea eta gero foro bat egitea, edo bestela pertsonen eskubideen aitortzea sustatzen duten testuak sortzea.

Erakusketak:

Erakusketak oso egokiak dira, gai bat norberaren iritziaren arabera eta talde osoaren ikuspegi orokorraren arabera lantzeko aukera ematen baitute.

Beren edukiengatik interesgarriak diren gaiak aukera ditzakezue, eta horien berri emateko neska-mutilen sormena sustatzen duen moduren bat bilatu: adibidez, graffiti bat egin. Gero, sail desberdinetan sortutako lanak ikastetxeko guztiei aurkeztuko zaizkie. Komunikazio-bide gisa eta eskola-inguruneaz kontzientzia hartzeko bide gisa ere erabil daiteke.

Gure proposamenak: Kartelak, collageak, eranskailuak, marrazkiak, ikus-entzunezkoak. Bakea eta giza eskubideen defentsa aldarrikatu duten pertsonen buruzko erakusketak. Bakearen aldeko txiste grafikoaren bilduma

Lankidetza-jolasak

Didaktika eta hezkuntza helburuetarako erabiltzen direnean oso proposamen egokiak dira, jolas egite hutsaren atseginez gozatzen erakusten baitute, eta ez dago galtzailerik. Lankidetza eta komunikazio-modu desberdinak ezagutzen laguntzen dute. Giro aktibo, parte-hartzaile eta komunikatzailea sortzen laguntzen dute. Errealitatea ezagutzeko esperientzia eskaintzen digute.

Pedagogia, jolas, partaidetza eta sormenerako tresna gisa erabiltzen dugu. Giro positiboa sortzen laguntzen du. Jolas ez-lehiakorrek oso esperientzia onuragarria dira taldearentzat.

Jolas motak ¹:

Finkapen, ezagutza, konfiantza, komunikazio, lankidetza eta gatazka-konponbiderako jolasak.

¹ Paco Cascón-en "La alternativa el juego 1 y 2" delakoan begira dezakezue.

Lankidetza-jolasak

Nork bere burua finkatzeko jolasak

Horien helburua da pertsonaren autokontzeptua garatzea eta taldean finkapen hori sustatzea. Pertsonen edo taldearen alderdi positiboak bultzatzen dituzte. Era berean, aukera ematen dute norberaren premiak ezagutzeko eta horiek giro egoki batean adierazteko, taldearen barruan onarpena eta integrazioa areagotzeko. (Ezaugarrien zerrenda, gaitasunen silueta, ondo egiten ditudan gauzak...)

Ezagutza-jolasak

Taldea osatzeko lehenengo urratsetako bat da; elkar ezagutzeko aukera ematen die parte-hartzaileei.

Nork bere burua aurkeztea eta gure gaitasunak eta zaletasunak azaltzea, baldintza jakin batzuk betetzen dituen norbait bilatzea, atsegin zaizkigun gauzen zerrenda aurkeztea, maizterren jolasa egitea gure izenak esanez...

Konfiantza-jolasak

Nork bere buruan eta taldean duen konfiantza probatzeko eta sustatzeko ariketa fisikoak. Aldez aurretik taldeko kideek elkar ezagutu behar dute.

Konfiantza garrantzi handikoa da: elkartasunezko jarrerak sustatzeko, ahalegin handiagoa eskatzen duen talde-lana prestatzeko, gatazkei aurre egin edo erabakiak hartzeko.

Bi baldintzatan oinarritzen dira: Taldearen barruan jarduteak sortzen dituen baldintzak: erreakzioak, bulkadak, beldurrak, esperientzia atsegingarriak. Besteekiko eta ingurunearekiko gure harremanaren ohiko erreferentzia-puntuak aldatzea.

Komunikazio-jolasak

Komunikazioa bizkortzeko helburua dute eta taldean norabide bakarreko hitz-komunikazioa hautsi nahi dute. Entzuketara aktiboa eta hitzeko komunikazioaren mezua zehaztasuna sustatzea. Hitzekoa ez den komunikazioa eta harreman estuagoak eta irekiagoak bultzatzea.

Adibidez, marrazkia deskribatzea, mimikaren bidez zerbait asmatzea, mezu bera hainbat laguni ematea, papertxoak ematea...

Lankidetza-jolasak

Harreman lehiakorak gaitzetzeko baliabide garrantzitsuak dira. Jolas hauek helburu komuna dute eta sormenezko lankidetzarako espazio bat sortzen dute.

Lankidetzazko aulkiak, talde-antzezpenak...

Gatazkak konpontzeko jolasak eta teknikak

Helburua da horiek deskribatzen ikastea eta zergatiak, elkarreraginak, erreakzioak eta abar ezagutzea.

Gatazkak konpontzeko teknikak, rol-jolasak.

Jolasen ebaluazioa

Jolas bakoitzaren parterik garrantzitsuena da (metodo sozio afektiboa) horrek aukera ematen baitigu ikasleak bere buruarekin eta besteekin nola sentitu den aztertze eta konpartitzeko, jardura aztertze (erreakzioak, sortu diren egoerak) eta eguneroko bizimoduan gertatzen diren antzeko egoerak balioesteko, nola konpondu diren eta zergatik ikusteko.

6. Egizu zerbait

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Giza Eskubideen Aldeko Erakundeak

Globalizazioaren aurkako mugimenduak
Migrazioak
Giza Eskubideei buruzko baliabideak
Bake eta Giza Eskubideen Aldeko Hezkuntza
Nazioarteko Elkartasuna
Emakumeak
Sindikatuak

Giza Eskubideen Aldeko Erakundeak

Giza Eskubideen Aldeko ONUren Goi Komisariaren Bulegoa
Nazioarteko Amnistia Espainia
Marokoko Giza Eskubideen Aldeko Elkartea (AMDH)
Maiatza Plazako Amak Elkartea
Human Rights
Torturaren Aurkako Taldea
Equipo Nizkor: Giza Eskubideak Latinoamerikan
Maiatza Plazako Amonak
Human Rights Watch
Giza Eskubideen Aldeko Nazioarteko Federazioa
FIAN: Elikatzeko Giza Eskubidearen alde
INCHRIRI: Giza Eskubideak Merkataritzan eta Inbertsioetan
Rigoberta Menchú Fundazioa
Maghreb des droits de l'Homme
San Pedro Nolasco GKE

Globalizazioaren aurkako mugimenduak

RCADE: Red Ciudadana por la Abolición de la Deuda Externa
Attac Nazioartekoa
Attac Madrid
Maastrich-eko Europaren aurkako mugimendua
Portoalegreko Munduko Gizarte Foroa 2002
Via Campesina
Erresistentzia Globaleko Mugimendua
Sevillako Gizarte Foroa
Europako Gizarte Foroa
<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Migrazioak

Zaragozako Abokatuen Elkargoko Atzeritarrei buruzko Web orria
Etorkinen Informazio eta Laguntzarako Taldea (GISTI-Francia)
SOS Racismo Madrid
Andalucía Acoge
IOÉ kolektiboa
<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Giza Eskubideei buruzko baliabideak

Giza Eskubideei buruzko Baliabideak Interneten Pangea
Zaragozako Unibertsitateko Giza Eskubideei buruzko Zerbitzaria
Pangea: Internet Solidarioa
Kontrainformazioa Nodo50
UNESCOren Bakearen eta Giza Eskubideen Aldeko Katedra
Granadako Unibertsitateko Kulturarteko Ikerlanetarako Laborategia
Bakerako Ikerketa Zentroa
Minesottako Unibertsitateko giza eskubideei buruzko baliabideak (gaztelaniaz)
Behartutako desagertuenak
MoveOnPeace
<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Bake eta Giza Eskubideen Aldeko Hezkuntza

Edualter

Apdhe-ren Bake Hezkuntza Mintegia

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Nazioarteko Elkartasuna

Intermon

Askapen Nazionalerako Fronte Zapatista

Sodepaz

Arabiar Kausaren Aldeko Elkartasun Batzordea

Kanal solidarioa

Garapenerako GKEen konfederazioa (CONGDE)

Fronte Polisarioaren Espainiako Ordezkaritza

ACSUR Las Segovias

Mugarik gabeko Medikuak

Saharar preso eta desagertuen aldeko elkartea

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Emakumeak

Afganistaneko emakumeak

Emakumeak Sarean

Emakumeen Giza Eskubideen aldeko Plataforma

Espainiako Estatuko Erakunde Feministen Federazioa

Sexu Erasoen Biktimei Laguntzeko Elkartea

Afganistaneko Emakume eta Haurrentzako Giza Laguntza (HAWCA)

Andaluziako Emakume Progresistak

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Sindikatuak

ELA

SOC-MR

USTEA

CC.OO.

UGT

CGT

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

Beste zenbait

Ecologistas en Acción

Kontsumitzaile eta Erabiltzaileen Konfederazioa

World Watch

Granadako Kontsumo Arduraturako Kanpaina

Drogamenpekotasun eta Hiesarako federazioa - Esteka

Greenpeace

Bidezko Merkataritzaren Estatuko Koordinakundea

A pulso

Melillako iruzur eta ustelkeriaren aurkako plataforma

<http://www.apdha.org/enlaces/enlaces.htm> - top%23top

7. Gehiago jakiteko...

Sarean dauden hezkuntza-baliabideak

Arrazismoa eta Xenofobia: Kulturartekotasunaren gatazka Orientabideak.

URL: <http://www.pntic.mec.es/revista3/junio/entrecul.htm>

Manuel Méndez Santamaría

Telémaco kultur aldizkarian argitaratutako artikulua: Kulturartekotasuna diogunean inguru berean dauden kultura desberdinen arteko bizikidetza gatazkatsua adierazi nahi dugu. Ingurune hori kultura horietako bati dagokio, guk nagusitzat hartzen dugun hori hain zuzen, eta beste kulturak berriz, minoritarioak dira. Hezkuntza arduratsu baterako ondorioak.

Balioetan hezteak: bakerako hezkuntza

URL: <http://www.pntic.mec.es/98/diciembre/paz1.htm>

Manuel Méndez eta Pilar Llanderas

Ikastetxearen ikasketa-proiektuan arrazakeriaren eta jarrera xenofoboaren tratamendua eta aniztasunaren ezagutza sartzeko baliabideak. Telémaco kultur aldizkarian argitaratutako artikulua

Bizikidetza hezkuntza-ingurunean: 1. Kulturartekotasuna. Alderdi Orokorrak. 2. Gizarteratzea. 3. Intolerantzia. 4. Intolerantzia II

URL: <http://centros5.pntic.mec.es/cpr.de.la.latina.carabanchel/convivir/interc.html>

Jesús Martín María Cabeza

Bizikidetzaren gaia aztertzeke proposamenak; Europako "Convivir es Vivir" deritzan nazioz gairik programaren barruan irakasleak prestatzea, ikastetxeetan bizikidetza hobea lortu ahal izateko.

Unitate didaktikoaren gida: Berdinak gara, desberdinak gara

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/secundaria/transversales/igua-dif.htm>

Madril-Mendebaldeko Hezkuntzako Lurralde Zuzendaritzaren Osabidezko Hezkuntzako irakasleek prestatua.

Kulturartekotasunaren inguruko gogoetak eta kontzeptu-azterketak eta jarduerak didaktikoetarako proposamenak. Bigarren Hezkuntzarako prestatua.

D.B.H.ko 4. ikasturteko Etika arloko programazioa.

URL: <http://centros5.pntic.mec.es/ies.principe.de.asturias/Etica4.htm>

I.E.S. "Príncipe de Asturias". Lorca

Etika irakasgaia prestatzea Aniztasunaren zehar-gaia lantzeko.

Geure jostailuak egiten ditugu

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/infantil/transversales/juguetes.htm>

Paz Núñez Monforte eta Susana Marín Sanz.

Gerrakoak ez diren jostailuak egitea hondakinak erabiliz: Haur Hezkuntzarako lan-proposamena. Esperientzia honen bidez zeharkako hiru gairi buruzko alderdiak landu daitezke, horien artean bakea.

Indioak gara. Mozorroak hezkuntza-baliabide gisa erabiltzea zeharkako gaiak lantzeko

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/infantil/transversales/disfraces.htm>

Paz Núñez Monforte eta Susana Marín Sanz.

Haur Hezkuntzarako lan-proposamena, Komunikazio eta Antzezpen Arloko Ingurune Fisiko eta Sozialaren Arloan sartua. Era berean, oso gida baliagarria da Zeharkako Gaiak dagozkien alderdi batzuk lantzeko, adibidez: berdintasuna, besteenganako begirunea, tolerantzia, ingurumenaren babesa.

GKEak Eskolan

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/infantil/transversales/ongs.htm>

Paz Núñez Monforte eta Susana Marín Sanz.

Hainbat GKEk prestaturiko hezkuntza-materialen bilduma hau Haur Hezkuntzako zeharkako gaiak lantzeko erabiltzen da. Material bakoitzarekin batera fitxa bat dator eta bertan haren interes didaktikoari buruzko iruzkinak agertzen dira.

Elkartasunean hezte

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/primaria/transversales/vaquita.html>

Mercedes García Ruiz, Javier Pérez Llorente, Alberto Rodríguez Felipe, Ruth Rodríguez Ríos, Rocío Segura Rodríguez, Ana María Suárez Gea eta Natalia Villalobos Vencelá.

Bakerako Hezkuntzari dagozkion gaiak aztertzen ditu eta Jarduera Koaderno du ikasleentzat. Lehen Hezkuntzarako prestatua.

Film baten azterketa estetiko eta etikoa

URL: <http://www.pntic.mec.es/recursos/secundaria/transversales/paz2.html>

Marta Soría eta Pablo Arnau

M. Manchevski-ren "Before the Rain" filma aztertuz, nahi dugu ikasleek hizkuntza zinematografikoaren bidez jaso dituzten balio moralak (tolerantzia, elkartasuna, aniztasuna) bereganatzea, eta espainiar curriculumaren zeharkako gaiet buruzko gogoeta egitea. Material didaktikoen fitxategi trinkotuak ere eskura daitezke: I Eranskina, filmaren iruzkina egiteko gida. Kontakizun mitikoa genero humanistikoaren barruan, II. Eranskina, filma ikusteko gida: osagai teknikoak, formalak eta estetikoak. .

Desberdintasunen hiria, arrazakeriaren, xenofobiaren eta antisemitismoaren aurkako erakusketa

URL: <http://www.pntic.mec.es/pagtem/babel/>

Baruch Spinoza Fundazioa.

Argazki Erakusketa birtuala; gaiak ikasgelan aztertzeko beharrezko iruzkinak ematen ditu. Bere helburua da intolerantziatzko jarrerak eta jokabideak erakustea, gogoeta sustatzea eta jarrerak aldatzea. Bigarren Hezkuntzarako prestatua.

Informazioa eta baliabideak beste zerbitzari batzuetan:

"Crece con Derechos" proiektua

URL: <http://www.ucm.es/info/quiron/crecer.htm>

Hezkuntza Fakultatea – Irakasleen Heziketa Zentroa – Madrilgo Unibertsitate Konplutentsea

Oso material didaktiko interesgarriak dituen proiektu honen bidez haurrek beren eskubideei buruz kontzientzia handiagoa hartzea lortu nahi da. Ekimen horretan oso kontuan hartu da XXI. Mendeko Hezkuntzarako Nazioarteko Batzordearen Txostenaren gomendioa, aurrerapen teknologiko berriak ematen dizkiguten aukerak hobeto aprobetxatu behar direla baitio.

EDUALTER, Bake, Garapen eta Kulturartekotasunerako Hezkuntza baliabideak sarean

Katalana, galegoa, euskara eta gaztelania.

URL: <http://www.pangea.org/edualter/>

Hainbat eratako materialak (liburu eta artikuluen fitxak, bideoak, dokumentuak) Bakearen, Kulturartekotasunaren eta Garapenaren Hezkuntzarako. Material horien fitxategi trinkotuak eskura daitezke PDF formatuan.

Fundació per la Pau

Katalana, gaztelania, ingelesa

URL: <http://www.pangea.org/perlapau/>

Dokumentuak eta baliabideak sarean, bereziki "Boletín de la Fundación por la Paz" argitalpena. Fundazioak Baliabide eta Dokumentazio Zentroa du eta hainbat mintegi antolatzen ditu, bakearen defentsa, desmilitarizazioa, indarkeria-eza eta elkartasuna aztergai hartuta.

Espainiako Gazteriaren Kontseilua (CJE)

URL: <http://www.cje.org/tolerancia/toleraindex.htm>

Material asko eta oso egokiak ditu eta fitxategi trinkotuak eskuratzeko aukera ematen du. CJEk era askotako edukiak eskaintzen ditu bere zerbitzarian: abian diren kanpainak, Aniztasunaren aldeko Agiria, Kulturarteko Hitzordua, Kulturarteko Jolasa, Albisteak, legegadapenak eta abar.

Kulturarteko Hezkuntza

Ingelesa, frantsesa, alemana eta gaztelania

URL: <http://www.solidar.org>

SOLIDAREN Web orria. Erakunde honek Gizarte Ongizatea, Hezkuntza Iraunkorra eta Garapen Iraunkorra bultzatzen duten hainbat GKE elkartzen ditu. Europako Batasunaren laguntza du.

Gizarte Ingurunea

Gaztelania, katalana, euskara, alemana, ingelesa eta frantsesa.

URL: <http://www.entornosocial.es>

Argitalpen elektronikoa hau hainbat biztanle-talderekin (adinekoak, ezgaituak, adin txikiak, emakumea, gaztea, etorkinak, bazterturik dauden pertsonak eta abar) lan egiten duten erakundeentzat eta gizarte-arreta eta zerbitzuak eskaintzen dituzten zentroentzat egina da.

Arrazismoaren aurka lanean ari diren GKEen arteko lankidetzak.

Ingelesa, alemana eta gaztelania.

URL: <http://www.fight-racism.org>

GKEen orrialdea, esteka, iritzi eta albisteekin.

Arrazakeriaren eta Intolerantziaren aurkako Europako Batzordea, Europako Kontseilua.

Ingelesa eta frantsesa

URL: <http://www.ecri.coe.fr>

ECRIren orri ofiziala. Bere jarduerari buruzko dokumentu ofizialak ditu, datu soziologikoak eta hezkuntza-material oso egokiak (hezkuntza-paketeak, baliabide grafikoak eta bideo trinkotuak eskuratzeko moduan).

1997 European Year Against Racism

Gaztelania, ingelesa, alemana.

URL: <http://europa.eu.int/en/comm/dg05/1997/cover.htm>

Glosategia; arrazakeriari buruzko liburu eta filmen kritikak; arrazakeriaren aurkako borrokarako jardunbide egokiak; heziketa-ekimenak, esperientzien zabalkundea, hezkuntza-proiektua; Lehiaketak; Legeria; hori dena Europako eremuaren barruan.

Errefuxiatuentzako Nazio Batuen Goi Komisarioa – Nazioarteko Bulegoa

Ingelesa, frantsesa, alemana

URL: <http://www.unhcr.ch>

Unitate didaktikoak eta jarduerak prestatzeko moduluak, Hizkuntza eta Literatura, Arteak, Historia, Geografia eta Gizarte Hezkuntza arloetan. Lehen Mailako Hezkuntzako Hirugarren Ziklorako (10-12 urte) eta Bigarren Hezkuntzarako: dena ingelesez. Material batzuk frantsesez.

CIPIE, Inmigrazioaren Behatoki iraunkorra

URL: <http://www.eurosur.org/CIPIE/prensa.htm>

Espainiako prentsan, irrati eta telebistetan inmigrazioari buruz diotena aztertzen du. Hedabideei buruzko txosten interesgarriak; sarean argitaratuak.

"Desberdinak Gara, Berdinak Gara" dokumental-baliabideei buruzko gida. -0) Madrid, 1995

URL: <http://www.eurosur.org/RACIS/portada.htm>

Arrazakeria, Xenofobia, Antisemitismoa eta Intolerantziaren aurkako Gazteriaren Europako Kanpainaren Espainiako Batzordeak egindako gida da eta gai horietaz arduratzen diren pertsonen, hezitzaileen, ONGei eta oro har elkarre-mugimenduari beren lana egiteko tresna baliagarri bat emateko helburua du.

Secretariado General Gitano Elkarteak

URL: <http://www.asga>

Bibliografia, ikus-entzunezko material eta prentsako berri laburrei buruzko datu-baseak.

United for Intercultural Action European Network against nationalism, racism, fascism and in support of migrants and refugees

Ingelesa

URL: <http://www.united.non-profit.nl/>

Arrazakeria eta diskriminazioaren aurkako borrokaren inguruko gaur egungo gaiak aztertzen dituzten informazio-liburuxka interesgarriak.

Errefuxiatuentzako Baliabideen Gida

URL: http://www.eurosur.org/IEPALA/guia_ref

Espainian errefuxiatuentzat lan egiten duten erakunde garrantzitsuenak identifikatu eta horietan eta beren zerbitzuetan jasotako informazioa zorrotz prozesatu ondoren osatutako gida da. Espainian errefuxiatu-egoera legez onartzeko aukera ematen duten tresna juridikoen bilduma eta errefuxiatuen eskubideen babesa bermatzen duten neurrien aplikazioa hartzen du bere barruan.

Revista Internacional de Ciencias Sociales

URL: <http://www.unesco.org/issj>

UNESCOk 1949. urtean sortu eta hiru hilean behin argitaratzen da aldizkari hau sei hizkuntzatan: Ingelesa, frantsesa, gaztelania, arabiera, txinera eta errusiera. Balio handiko datu-baseak ditu.

Manifiesto 2000

URL: <http://www.unesco.org/cpp/sp/index.html>

Nazio Batuen Batzar Nagusiak 2000. urtea Bakerako Kulturaren Nazioarteko Urte izendatu zuen eta UNESCOk horren inguruko jarduerak koordinatzen ditu mundu osoan. Bakearen Nobel Saridunek proposatu dute Bakearen eta indarkeria-ezaren kulturarako Manifiesto 2000 delakoa egitea, gizakiek dagokien erantzukizuna beren gain har dezaten: ez da deialdi bat, ez da goi mailako erakundeei helarazitako eskaera bat. Gizaki bakoitzak bake-kultura sustatzen duten balioak, jarrerak eta jokabideak benetan gauzatzeko duen erantzukizunari dagokio. Eraikuntza-lanetan

Balioetan Hezteko materialak

Katalana eta gaztelania

URL: <http://www.xtec.es/recursos/valors/valors.htm>

Kataluniako Hezkuntzarako Informatika Programako zerbitzariaren orria da. Bere Datu Base bibliografikoak honako gaiak hartzen ditu: Kontsumoa, Giza Eskubideak, Garapenerako Hezkuntza, Bakerako Hezkuntza, Moralaren Hezkuntza, Bide Hezkuntza, bi sexuentzako aukera-berdintasuna, Kulturartekotasuna, Ingurumena, Gogoeta etikoa, Osasuna, Sexualitatea eta Tutoretza. SENDERIK (Herri Kulturarako Zerbitzuen Fundazioak) prestatu du.

Arrazakeria, xenofobia eta antisemitismoari buruzko eta Arrazakeriaren aurkako Europako Urteari buruzko ebazpena (1997) – B4-0045/97

URL: <http://www.europarl.es/correo/postales/racismo.html>

AFS-Kultura artekoa – Hezkuntza Orokorrerako Programa

URL: <http://www.afs-intercultura.org/index.html>

Moldaketa erraz batzuk eginda erabil daitezkeen material didaktikoak, gai hauek lantzeko: Giza Eskubideetan Hezteka, Kulturarteko Hezkuntza, Boluntarioentzako Hezkuntza eta Kontzientzia orokorra.

Averroes, Andaluziako Hezkuntzarako Sare Telematikoa

URL: <http://averroes.cec.junta-andalucia.es/www/inmigrantes/enlaces.html>

Kulturartekotasun eta Hezkuntzari buruzko esteken bilduma interesgarria; informazioa erabili daitekeen hezkuntza-mailak eta horiei buruzko baliabideak azaltzen dira.

Zeharkako Galetarako Programa – Hezkuntza eta Kultura Kontseilaritza – Madrilgo Erkidegoa

URL: <http://platea.pntic.mec.es/cam/srp/transversales/Transversales.html>

Funtsean, irakasleen prestakuntzarako ikastaro-eskaintzak dira.

Garapenerako hezkuntza, gatazkak eta era horretako beste gai batzuetan zuzenean lan egiteko eta jarduera zehatzak antolatze materialak.

Teknika eta estrategia didaktikoak

Mundópolis II Fasea. Garapenerako hezkuntza-tailerrak HEGOA: Bilbao, 1997. 172, 174, 176 eta 178. or.

Tekniken Koadernoak

"Eta zuk.... zer diozu? Proiektua, ACSUR-Las Segovias, garapenerako hezkuntza-arloa.- Madril, 1995

Nola prestatu gidoi didaktikoak?

Mundópolis II Fasea. Garapenerako hezkuntza-tailerrak. HEGOA: Bilbo, 1997. 154. or.

Irudi batekin egin ditzakegun lanen zerrenda

Pedro Saez. Gatazken Gakoak. Garapenerako hezkuntza-gida didaktikoak. CIP: Madril, 1997.76-77 or.

Argazki-erakusketak

Nola prestatu "Mundu bakar bateko astea"

Mundu bakar bateko astea. ACSUR/CIP/CJE: Madril, 1977. 11-13 or.

"Munduaren egoera" lehiaketa

Mundu bakar bateko astea. ACSUR/CIP/CJE: Madril, 1997. 14-17 or.

Gazteen eskubideen enkantea lehiaketa

Mundu bakar bateko astea. ACSUR/CIP/CJE: Madril, 1997. 20-26 or.

Mina-joko polemikoa

Mundu bakar bateko astea. ACSUR/CIP/CJE: Madril 1997 31-36 or.

Haize-arrosa

Jarduerak

- [Albatros. Kultura desberdin batekin topo egitea. Kultura-aurreiritziei buruzko jarduera](#)
 - [AVE trena. Indarkeriarik gabeko ekintza-metodoak pentsatzeko jarduera. Roleplaying](#)
 - [Kulturarteko aniztasunerako jarduera. Kulturartekotasuna](#)
 - [Jarduera. Marginazio-estereotipoak.](#)
 - [Ikus-entzunezko Baliabidea: "La clase dividida" bideoaren erreferentzia. Ikuspegi sozio-afektiboa.](#)
-

Giza eskubideen aldarrikapen unibertsala

Hitzaurrea

Kontuan izanik munduko askatasuna, justizia eta bakea giza familiako kide guztien berezko duintasunean eta eskubide berdin eta ukaezinetan oinarritzen direla;

Kontuan izanik giza eskubideak ez ezagutzearen eta gutxiestearen ondorioz, giza kontzientziari irain egiten dioten basakeriak gertatu izan direla; eta gizon-emakumeek, beldur eta gabezia orotik aske, hitz egiteko askatasuna eta sinesmen-askatasuna izango dituzten munduaren etorrera aldarrikatu dela gizakiaren helburu nagusi;

Kontuan izanik ezinbestekoa dela giza eskubideak zuzenbidezko erregimen batek babestea, gizakia-tirania eta zapalkuntzaren aurkako azken irtenbidea den matxinadara jo beharrean aurkitu ez dadin;

Kontuan izanik ezinbestekoa dela, baita ere, herrialdeen artean harreman lagunkoiak bultzatzea;

Kontuan izanik Nazio Batuetako kide diren herriek gizakiaren oinarritzko eskubideetan, gizakiaren duintasun eta balioan eta gizonen eta emakumeen eskubideen arteko berdintasunean duten fedea tinko azaldu dutela Agirian; eta, askatasunaren ikuspegi zabalago baten barruan, gizarte aurrerakuntza sustatzeko eta bizitza-maila jasotzeko erabakita daudela adierazi dutela;

Kontuan izanik Estatu Kideek, Nazio Batuen Erakundearekin elkarlanean, gizakiaren oinarritzko eskubide eta askatasunen begirune orokorra eta eraginkorra ziurtatzeko hitza eman dutela;

Kontuan izanik emandako hitz hori osotasunean betetzeko garrantzi handikoa dela eskubide eta askatasun horiek berdin ulertzea;

BATZAR NAGUSIAK GIZA ESKUBIDEEN ALDARRIKAPEN UNIBERTSAL HAU EGITEN DU

Herri eta nazio guztiek izan beharreko jomuga legez, bai norbanakoek eta bai erakundeek. Aldarrikapen honetan etengabe oinarrituta, alde batetik, eskubide eta askatasun hauen begirunea bultza dezaten irakaskuntzaren eta hezkuntzaren bidez eta, bestetik, nazio mailan eta nazioarte mailan arian-arian neurriak hartuz, era eraginkorrean eta orokorrean ezar daitezzen ziurtatzeko, bai elkarkide diren estatuetako herrien artean eta baita horien eskumenpean dauden lurraldeetan ere.

1. atala

Gizon-emakume guztiak aske jaiotzen dira, duintasun eta eskubide berberak dituztela; eta ezaguera eta kontzientzia dutenez gero, elkarren artean senide legez jokatu beharra dute.

2. atala

Gizaki orori dagozkio Aldarrikapen honetan adierazitako eskubide eta askatasunak, eta ez da inor bereziko arraza, larru-kolorea, sexua, hizkuntza, erlijioa, politikako edo bestelako iritzia, sorteria edo gizarteko jatorria, ekonomi maila, jaiotza edo beste inolako gorabeheragatik.

Ez zaio begiratuko gainera, pertsona zein herrialde edo lurraldetakoa den; ezta hango politikari, legeei edo nazioarteko egoerari, nahiz eta herri hori burujabea izan, besteren zainpeko lurraldea, autonomiarik gabea edo nola-halako burujabetasun-mugak dituen.

3. atala

Norbanako guztiek dute bizitzeko, aske izateko eta segurtasunerako eskubidea.

4. atala

Inor ez da izango besteren esklabu edo uztarpeko; debekatuta dago esklabutza eta esklabuen salerosketa oro.

5. atala

Ezin daiteke inor torturatu, ezta inori zigor edo tratu txar, anker eta lotsarazlerik eman ere.

6. atala

Edozein gizon-emakumek du, nonahi, lege-nortasundun dela aitort diezaioten eskubidea.

7. atala

Gizon-emakume guztiak berdinak dira legearen aurrean eta denek dute, bereizkeriarik gabe, legezko babes izateko eskubidea. Denek dute Aldarrikapen hau hausten duen edozein bereizkeriaren aurka eta bereizkeria horren eragileen aurka babes berbera izateko eskubidea.

8. atala

Pertsona orok du Konstituzioak edo legeek gizon-emakumeei aitortzen dizkieten oinarritzko eskubideak hausten dituzten ekintzetatik babesteko, norbere herrialdeko auzitegi aginpidedunetan errekurtso eraginkorra jartzeko eskubidea.

9. atala

Inor ezingo da arrazoirik gabe atxilotu, preso hartu edo erbesteratu.

10. atala

Pertsona orok eskubidea du, berdintasun osoan, auzitegi burujabe eta alderdikierarik gabean jendaurrean hitz egin eta zuzentasunez entzun diezaioten, nahiz bere eskubide eta betebeharrak erabakitzeke, nahiz bere aurkako salaketa penalak aztertzeke.

11. atala

1. Delituagatik salatutakoak eskubidea du errugabetzat jo dezaten, errudun dela legez eta jendaurreko epaiketan frogatzen ez den bitartean. Epaiketan bere burua zaintzeko berme guztiak ziurtatuko zaizkio.

2. Egintzak edo behar-uzteak izandakoan, herrialdeko edo nazioarteko legeriaren arabera delitu ez baziren, ezingo da inor kondenatu. Delitua egitean ezargarri den zigorra baino larriagorik ere ezingo zaio jarri.

12. atala

Ez dago arrazoirik gabe beste inoren bizitza pribatuan, familian, etxean edo postan eskusartzerik, ezta inoren ohore edo izen onari eraso egiterik ere. Nornahik du eskusartze edo eraso horien aurka legezko babesa izateko eskubidea.

13. atala

1. Pertsona orok du joan eta etorri aske ibiltzeko eskubidea eta Estatu baten lurraldean bizilekua aukeratzekoa.

2. Pertsona orok du edozein herrialdetatik alde egiteko eskubidea, baita norberetik ere, eta norbere herrialdera itzultzekoa.

14. atala

1. Jazarpenik jasanez gero, pertsona orok du edozein herrialdetan babesa bilatu eta izateko eskubidea.

2. Eskubide horretara ezin izango da jo delitu arruntek sortutako auzibideko egintza baten aurka, ezta Nazio Batuen helburu eta erizpideen aurkako egintzak direla-eta ere.

15. atala

1. Pertsona orok du herritartasuna izateko eskubidea.

2. Inori ezingo zaio arrazoirik gabe herritartasuna kendu, ezta herritartasuna aldatzeko eskubidea ukatu ere.

16. atala

1. Gizonek eta emakumeek, ezkontadinetik aurrera, ezkontzeko eta familia aratzeko eskubidea dute, arraza, herritartasun edo erlijioagatiko inolako mugarik gabe; eta, ezkontzari dagokionez, eskubide berberak dituzte bai ezkontuta jarraituz gero eta bai ezkontza-lotura ezabatuz gero ere.

2. Ezkongaien baimen aske eta osoz ez bada, ez dago ezkontzerik.

3. Familia da gizartearen oinarri jatorra eta berezkoa, eta Estatuaren eta gizarteare babesa izateko eskubidea du.

17. atala

1. Pertsona orok du jabe izateko eskubidea, bakarka nahiz taldean.

2. Arrazoirik gabe, ez zaio inori bere jabegoa kenduko.

18. atala

Pertsona orok pentsamendu-kontzientzi eta erlijio-askatasunerako eskubidea du; eskubide horren barne da erlijio edo sinesmena aldatzeko askatasuna eta baita norbere erlijioa edo sinesmena bakarka nahiz taldean, jendaurrean edo pribatuan irakaskuntzaz, ihardueraz, kultuz eta aginduak gordez azaltzeko askatasuna ere.

19. atala

Gizabanako guztiek dute eritzi-eta adierazpen-askatasuna. Eskubide horrek barne hartzen du erlijioa eta sinismena aldatzeko askatasuna eta bakoitzaren eritziengatik inork ez gogaitzeko eskubidea, ikerketak egitekoa eta informazioa eta eritziak mugarik gabe eta nolanahiko adierazpidez jaso eta zabaltzekoa.

20. atala

1. Nornahik du bakean biltzeko eta elkartzeko eskubidea.
2. Inor ezingo da behartu elkarte bateko kide izatera.

21. atala

1. Pertsona orok du bere herrialdeko gobernuan parte hartzeko eskubidea, zuzenean nahiz libre aukeratutako ordezkarien bitartez.
2. Pertsona orok du berdintasunez norbere herrialdeko funtzio publikoan sartzeko eskubidea.
3. Herriaren borondatea da botere publikoaren agintearen oinarria; borondate hori aldian-aldian egingo diren benetako hauteskundeetan adieraziko da. Hauteskundeok bozketa orokor eta berdinez eta isilpeko boto bidez egingo dira, edo boto askatasuna bermatzen duen beste bide batez.

22. atala

Pertsona orok du, gizarteko kide denez gero, gizarte-segurantzia izateko eskubidea eta, herrialdearen ahaleginaz eta nazioarteko laguntzaz, Estatu bakoitzaren antolaketa eta baliabideak kontuan izanik, norbanakoaren duintasunerako eta nortasuna garatzeko ezinbestekoak diren ekonomi, gizarte eta kultura mailako eskubideak asetuta izatekoa.

23. atala

1. Pertsona orok du lan egiteko eskubidea, lana aukeratzekoa, lanbaldintza bidezkoak eta egokiak izatekoa, eta langabeziaren aurkako laguntza jasotzekoa.
2. Pertsona orok du, bereizkeriarik gabe, lan beragatik lansari berbera jasotzeko eskubidea.
3. Lanean ari denak bidezko lan-saria eta aski zaiona jasotzeko eskubidea du, bai bera eta bai bere familia, giza duintasunari dagokion bezala bizitzeko bestekoa. Horretarako aski ez bada lansaria, gizarteko laguntzaren bidez osatuko da.
4. Pertsona orok du, norbere interesen alde egiteko, sindikatuak eratu eta sindikatuko kide izateko eskubidea.

24. atala

Pertsona orori dagozkio atsedenerako eskubidea, aisiarakoa, lanaldiaren iraupen mugatua izatekoa eta aldian-aldian ordaindutako oporrak izatekoa.

25. atala

1. Pertsona orok du bizimodu egokia izateko eskubidea, bai berari eta bai bere familiari osasuna eta ongi izatea bermatuko diena, eta batez ere janaria, jantziak, bizitokia, medikusorospena eta gizarte-zerbitzuak; eta baita lanik eza, gaixotasuna, elbarritasuna, alarguntasuna, zahartzaroa edo bizibidea nahi gabe galtzeko beste kasuren bat gertatzen denerako aseguruia izateko eskubidea ere.
2. Amek eta haurrek laguntza bereziak jasotzeko eskubidea dute. Haur guztiek, senar-emazteengandik nahiz ezkontzatik kanpo jaiotakoek, gizartearen babes berbera izateko eskubidea dute.

26. atala

1. Pertsona orok du hezkuntza-eskubidea. Hezkuntza dohainekoa izango da oinarritzko ikasketei dagokienez behintzat. Oinarritzko ikasketak egitea derrigorrezkoa izango da; heziketa teknikoa eta lanbiderakoa, orokorra; eta denek izango dute goimailako ikasketak egiteko aukera bera, norberaren merezimenduen arabera.
2. Hezkuntzaren helburua giza nortasuna guztiz garatzea izango da eta giza eskubideen eta oinarritzko askatasunen errespetua indartzea; herrialde, arraza eta erlijio guztien arteko elkar-ulertze, jasankortasun eta adiskidetasunaren alde egingo du; eta Nazio Batuen iharduna bultzatuko du, bakeak iraun dezan.

3. Gurasoek lehentasunezko eskubidea izango dute seme-alabei emango zaien hezkuntza mota aukeratzeko.

27. atala

1. Pertsona orok du eskubidea elkarteko kultur ekitaldietan aske parte hartzeko, artelanez gozatzeko, eta zientzi aurrerakuntzan eta horri darizkion irabazietan parte hartzeko.

2. Zientzia, literatura edo arte mailan egindako lanen egille diren pertsona guztiek dute horregatik eskubidea dagozkien interesak eta materialak babes dakizkien eskubidea.

28. atala

Pertsona guztiei dagokien eskubidea da, Aldarrikapen honetan azaldutako eskubide eta askatasunak era eraginkorrean garatuko dituen gizarte mailako eta nazioarteko ordena ezar dadin.

29. atala

1. Pertsona orok komunitatearekiko betebeharrak ere baditu, komunitatea baita bere nortasuna guztiz eta era askean garatzeko toki bakarra.

2. Pertsona orok, gainontzeko herritarren eskubide eta askatasunen begirunea ziurtatzeko eta gizarte demokratiko bateko moral, ordena publiko eta ongizate orokorreko bidezko eskakizunak betetzeko lege ezar daitezzen mugak baino ez ditu izango dagozkion eskubide eta askatasunez baliatzeko orduan.

3. Eskubide eta askatasun hauetaz ezingo da inor baliatu Nazio Batuen helburu eta erizpideen aurka.

30. atala

Aldarrikapen honetan jasotako ezertan ezingo da ulertu Estatuari edo talde edo norbanakoren bati Aldarrikapen honetan bertan adierazitako edozein eskubide eta askatasun deuseztatzeko ekintzak edo ihardunak burutzeko eskubidea ematen zaionik.

UMEAREN ESKUBIDEEI BURUZKO KONBENTZIOA

Nazio Batuen Batzar Orokorrak 1989ko azaroaren 20an onartua. Xedapen nagusien laburpena (Unicef Espainia).

1. Artikulua: Umearen definizioa

Ume bezala definitzen da gizaki oro bere jaiotzatik hasi eta 18 urte bete arte, adin hori baino lehenago adin-nagusitasuna lortzen ez badu behintzat.

2. Artikulua: Diskriminaziorik ez

Eskubide guztiak ume guztiei aplikatu behar zaizkie, inolako salbuespenik gabe, eta Estatuaren obligazioa da umea era guztietako diskriminazioetatik babesteko beharrezko neurriak hartzea.

3. Artikulua: Umearen interesak lehentasuna dauka

Umeari buruzko neurri guztien oinarrian, haurren interesak lehentasuna duela hartu behar da kontuan. Estatuari dagokio babes eta zaintza egokia ziurtatzea, gurasoek edota beste pertsona arduradunek horretarako gaitasunik ez dutenean.

4. Artikulua: Eskubideen aplikazioa

Estatuaren obligazioa da Konbentzio honetan onartutako eskubide guztiak eraginkorrak izan daitezen beharrezko neurriak hartzea.

5. Artikulua: Gurasoen gidaritza eta orientazioa

Estatuaren obligazioa da gurasoek eta baita familiartekoez ere umeari bere ahalmen eta gaitasunen eboluzioarekin batera doan orientazio emateko dituzten erantzukizuna eta eskubideak errespetatzea.

6. Artikulua: Bizi-iraupena eta garapena

Ume orok du bizitzeko eskubide intrintsekoa eta Estatuaren obligazioa da umearen bizi-iraupena eta garapena garantizatzea.

7. Artikulua: Izena eta nazionalitatea

Ume orok dauka jaiotzatik beretik izena edukitzeko eta baita nazionalitate bat lortzeko eskubidea ere.

8. Artikulua: Identitatea gordetzea

Estatua behartua dago umearen identitatea babestera eta, behar izanez gero, berrezartzera, baldin eta umeari identitate horren zati bat edo bere osagai guztiak (izena, nazionalitatea eta famili mailako loturak) kendu izan balitzaizkio.

9. Artikulua: Gurasoen banantzea

Umearen eskubidea da bere gurasoekin bizitzea, banantzea umearen beraren interes gorenerako beharrezkoa gertatzen den kasuetan izan ezik. Umearen eskubidea da guraso biek zuzeneko harremana edukitzea, horietako batengandik edo baita biengandik ere banandua edo apartatua egonez gero. Estatuari dagokio alderdi honen erantzule izatea, banantzea berorren ekintza batek eragina gertatzen den kasuan.

10. Artikulua: Familia berriro elkartzea

Umeen eta baita berorien gurasoen eskubidea da atzerriko edozein herritatik irtetea eta bakoitzaren herrialdean sartzea, beti ere familia berriro elkartzeko edota gurasoen eta seme-alaben arteko harremana mantentzeko.

11. Artikulua: Erretentzio eta traslado ez-zilegiak

Estatuaren obligazioa da traslado ez-zilegien kontra eta umeak atzerrian zilegi ez den moduan erretentzearen kontra borrokatzeko beharrezko neurriak hartzea, bai hori egiten duena gurasoetako bat denean, edo baita hirugarren pertsona batek egiten duenean ere.

12. Artikulua: Umearen iritzia

Umeak bere iritzia adierazteko eskubidea dauka, eta baita iritzi hori kontuan hartua izateko eskubidea ere, haurrari dagozkion arazo guztietan.

13. Artikulua: Adierazpen-askatasuna

Ume orok du era guztietako ideiak eta informazioak bilatu, jaso eta hedatzeko eskubidea, beti ere hori egiten duenean beste batzuen eskubidearen kalterako ez baldin bada.

14. Artikulua: Pentsamendu, kontzientzia eta erlijio-askatasuna

Umeak pentsamendu, kontzientzia eta erlijio-askatasunerako eskubide osoa dauka, bere gurasoen gidaritzapean eta legeak ezarritako agindu eta mugen barruan noski.

15. Artikulua: Elkartzeko askatasuna

Ume orok du elkartzeko askatasunaren eskubidea, eta baita bilerak egiteko eskubidea, beti ere hori beste inoren eskubideen kontra ez baldin badoa.

16. Artikulua: Bizitza pribatuaren babesa

Edozein umek dauka bere bizitza pribatuan, bere familian, bere helbidean eta bere korrespondentzian beste inork muturrik ez sartzeko eskubidea eta baita bere ohorean erasotua ez izateko eskubidea ere.

17. Artikulua: Informazio egokia jasotzeko eskubidea

Komunikabide sozialek zeregin oso garrantzitsua betetzen dute umeei zuzendua dagoen informazioa, helburu bezala haurraren ongizate morala sustatzea duen informazioa, hedatzeko orduan. Herrien elkar-ezagutza eta elkar-ulermena, umearen kultura errespetatuz. Estatuaren obligazioa da puntu honen inguruan neurri sustatzaileak hartzea, eta umea, bere ongizaterako kaltegarria gerta daitekeen informazio eta material orotatik babestea.

18. Artikulua: Gurasoen erantzukizuna

Guraso bien erantzukizunik behinena umeen hazkuntza da eta Estatua beren eginkizun horretan beharrezkoa duten asistentzia ematera behartua dago.

19. Artikulua: Tratu txarren aurkako babesa

Estatuaren obligazioa da gurasoek edo haurren zaintzaz arduratzen den beste edozein pertsonak emandako tratu txarretatik umeak babestea eta horri buruzko neurriak, prebentzio-mailakoak nahiz tratamendukoak ezartzea.

20. Artikulua: Beren famili girotik aldenduak dauden umeen babesa

Estatuaren obligazioa da beren famili girotik aldenduak dauden umeei babes berezia eskaintzea, atentzio familiarra ordeztuko duten zaintzen mesedea jasoko dutela ziurtatuz edota etxe edo egoitza egoki baten ezarriak izango direla ziurtatuz, beti ere umearen jatorri kulturala kontuan hartuz.

21. Artikulua: Adopzioa

Adopzioa edo umeordetza ezagutu, onartu eta/edo baimentzen duten Estatuetan, beti ere umearen interes gorenak edukiko du lehentasunezko kontsiderazioa, adopzioa onargarria dela ziurtatzeko beharrezko garantia guztiak bertan biltzen direla segurtatuz, hala nola baita agintari eskudunen baimena ere.

22. Artikulua: Ume errefuxiatuak

Babes berezia eskainiko zaie errefuxiatutzat jotzen diren umeei edota errefuxiatuaren estatutua eskatzen dutenei, eta Estatuaren obligazioa da erakunde eskudunekin lankidetzan aritzea, aipatu babes eta asistentzia hori garantizatzeko.

23. Artikulua: Ume ezinduak

Mentalki edo fisikoki ezinduak diren umeek, beren autoaskitza eta erabateko gizarte-integrazio aktiboa lortzera bideratuak dauden zaintzak, hezkuntza eta trebakuntza bereziak jasotzeko eskubidea daukate.

24. Artikulua: Osasuna eta zerbitzu medikoak

Umeek ahalik eta osasun-mailarik altuena gozatzeko eskubidea dute, zerbitzu medikoetara eta errehabilitazioko zerbitzuetara irispidea edukitzeko eskubideaz gain, arreta berezia jarritz osasunaren lehen mailako atentzioarekin, zaintza prebentiboekin eta haur-hilkortasunaren beherakadarekin zerikusia dutenengan. Estatuaren obligazioa da umearen osasunarentzat kaltegarriak izan daitezkeen usadio eta ohitura tradizionalak desagertzera bideratuak dauden neurri egokiak hartzea.

25. Artikulua: Internamenduaren aldizkako ebaluazioa

Osasun fisiko edo mentalaren atentzio, babes edo tratamendurako agintari eskudunen aginduz internatua izan den umeak bere internamendu hori eragin zuten baldintza eta xehetasun guztien aldizkako berrikuspen eta ebaluazioa egiteko eskubidea dauka.

26. Artikulua: Gizarte-segurantza

Ume orok dauka gizarte-segurantzaren mesedea jasotzeko eskubidea.

27. Artikulua: Bizi-maila

Ume orok dauka bere garapenerako egokia den bizi-maila bat jasotzeko eskubidea eta gurasoen erantzukizun behinenetako bat da hori haurrari eskuratzea. Estatuaren obligazioa da erantzukizun hori asumitua izan dadin neurri egokiak hartzea, eta egiaz asumitua izan dadila egikaritzea, baita janarizko pentsioa ordainduz ere hori beharrezkoa gertatuko balitz.

28. Artikulua: Hezkuntza

Ume orok du hezkuntzarako eskubidea eta Estatuaren obligazioa da gutxienez ere lehen mailako hezkuntza doakoa eta derrigorrezkoa ziurtatzea. Eskolako diziiplina aplikatu arren ere umearen duintasuna errespetatu egin beharko da, gizakia den heinean.

29. Artikulua: Hezkuntzaren helburuak

Estatuak onartu behar du hezkuntza umearen nortasuna eta gaitasunak garatzera bideratu behar dela, haurra biziiza heldu aktiborako prestatu ahal izateko, oinarrizko giza eskubideenganako errespetua sustatuz umearengan, eta norberaren balio kultural eta nazional propioenganako nahiz bereaz bestelako zibilizazioenganako errespetua garatuz.

30. Artikulua: Gutxiengoetako edo populazio indigenoetako umeak

Gutxiengo jakin bateko umeek nahiz populazio indigenoetako umeek beren bizitza kultural propioa edukitzeko, beren erlijio berezia praktikatzeko eta beren hizkuntza propioa erabiltzeko eskubidea dute.

31. Artikulua: Aisia, jolasa eta kultur jarduerak

Umeak aisiarako eta jolaserako eskubidea dauka, eta baita jarduera artistiko eta kulturaletan parte hartzeko ere.

32. Artikulua: Adin txikikoen lana

Estatuaren obligazioa da umea bere osasun, hezkuntza edo garapenarentzat kaltegarria gerta daitekeen edozein lan egikaritzetik babestu edo begiratzea; baita enplegu batean onartua izateko gutxieneko adinak ezarri eta berorren baldintzak arautzea ere.

33. Artikulua: Estupefazianteen erabilera eta trafikoa

Umearen eskubidea da estupefazianteen eta substantzia psikotropikoen erabileratik babestua izatea, eta substantzia horien produkzioan edo banaketan nahasiak egon daitezzen eragozteak.

34. Artikulua: Esplotazio sexuala

Umeak esplotazio eta abusu sexualetatik babestua izateko eskubidea du, eta eskubide horren barruan sartzen dira prostituzioan edota usadio edo praktika pornografikoetan erabiliak izatea.

35. Artikulua: Umeen salmenta, trafikoa eta salerosketa

Estatuaren obligazioa da umeen salmenta, trafikoa eta salerosketa galarazteko eta prebenitzeko beharrezko neurri guztiak hartzea.

36. Artikulua: Bestelako esplotazio-forma batzuk

Umearen eskubidea da 32, 33, 34 eta 35. artikuluetan kontuan hartuak izan ez diren bestelako esplotazio-forma guztien kontrako babesa jasotzea.

37. Artikulua: Tortura eta askatasun-gabetzea

Ezein ume ez da torturatua izango, ezta tratatu krudel, anker edo bihotz-gabekorik jasango, heriotza-zigorrik, betirako presoaldirik edota atxilotze nahiz gartzeleratze legez kontrako edo arbitrariarik ezarriko ere. Askatasun-gabetua izan den ume oro gizatasunez tratatua izango da, helduengandik aparte mantendua egongo da, bere familiarekin harremanak edukitzeko eskubidea gordeko du eta asistentzia juridikoa eta bestelako laguntza egokiak berehala eskuratuko zaizkio.

38. Artikulua: Gatazka armatuak

15 urte bete aurretik umeak ezingo du zuzenean inolako liskarretan parte hartu ezta indar armatuek erreklutatua izan ere. Gatazka armatuen eragin eta erasanpean dauden ume guztiek babes eta zaintza bereziak jasotzeko eskubidea daukate.

39. Artikulua: Errekuperazio soziala eta bergizarteratzea

Estatuaren obligazioa da torturaren, gatazka armatuen, abandonuaren, tratatu txarren edota esplotazioaren biktimak diren umeek tratamendu berezia jaso dezaten neurri egokiak hartzea, haur horien errekuperazio soziala eta bergizarteratzea ziurtatzeko.

40. Artikulua: Adin txikikoen justizia administratzea

Akusatua den edozein ume, edota legeak hautsi edo urratzeagatik errudun deklaratu den edozein ume bere oinarrizko eskubideak errespetatuak izan daitezen eskubidea dauka, eta batez ere ekitatezko prozedura baten garantia guztiak aprobetxatzeko eskubidea, eta baita bere defentsa prestatu eta aurkeztu ahal izateko asistentzia juridikoa edota bestelako laguntza egokiak edukitzeko eskubidea ere. Posible denean, prozedura judizialetera ez jotzeko eta instituzio berezietan ez internatzeko ahaleginak egingo dira.

41. Artikulua: Indarrean dauden arauen errespetua

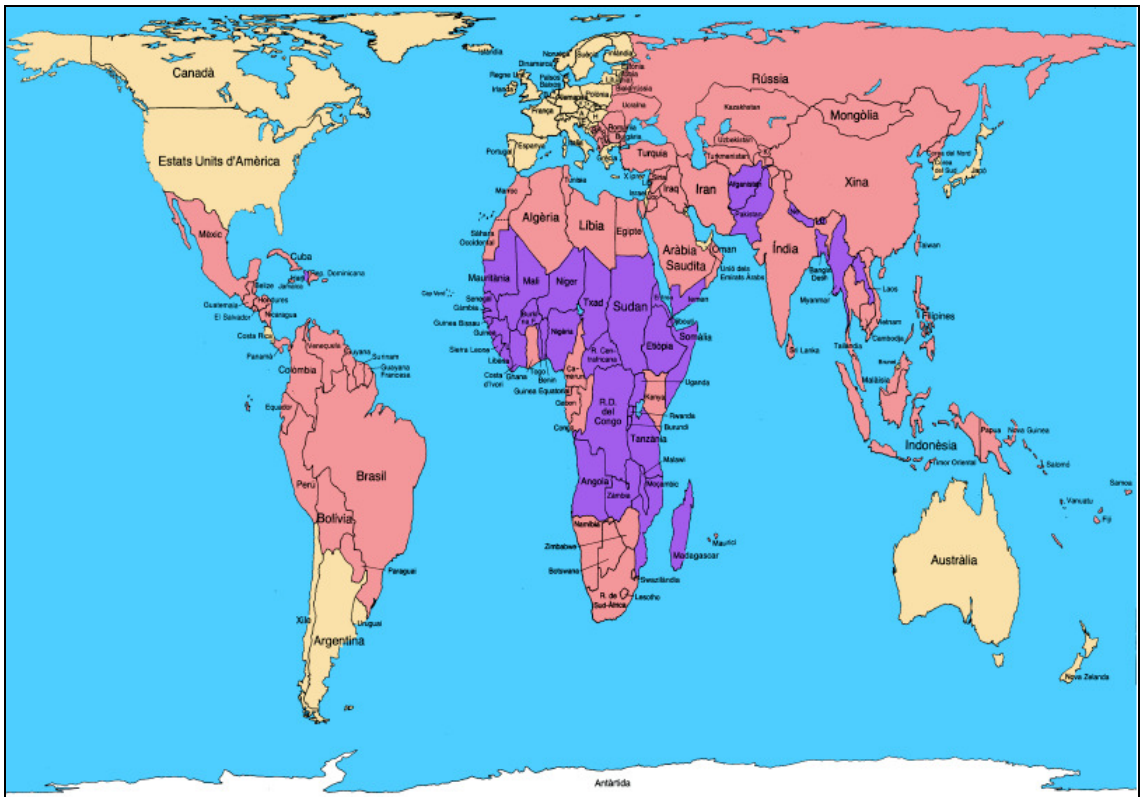
Nazioko lege batek edota Estatu horretan indarrean dagoen bestelako nazioarteko xedapen batek ezarritako arau bat Konbentzio honetako xedapen analogoa baino umearentzat faboragarriagoa gertatzen den kasuan, aipatu xedapen edo arau faboragarriago hori aplikatuko da.

Haurraren Eskubideen gaineko Deklarazio Unibertsala

Laburbilduta eta modu errazean

1. Berdintasunerako eskubidea, arraza, erlijioa edo nazionalitatea edozein dela ere.
2. Babes berezi baterako eskubidea, osasuntsu eta libre hazi daitezen fisikoki, mentalki eta sozialki.
3. Izena eta nazionalitatea edukitzeko eskubidea
4. Elikadura, etxebizitza eta medikuen zaintza egokia izateko eskubidea.
5. Fisikoki edo mentalki ezinduak diren haurrek eskubide izan behar dute hezkuntzarako, eta laguntza bereziak eman behar zaizkie.
6. Ulertuak eta maitatuak izateko eskubidea gizartearen eta familiaren aldetik.
7. Hezkuntza doan jasotzeko eskubidea. Dibertitzeko eta jolasteko eskubidea.
8. Arreta eta laguntza eskubidea arrisku kasuetan.
9. Lan-esplotazioetik abestu behar dira haurrak eta ezin dira abandonatu.
10. Solidaritatea, adiskidetasuna eta justizia sustatzen dituen hezkuntza jasotzeko eskubidea dute haurrek.

8. Peters-en Mapa

A ze mapamundi arraroa, ezta? Esan liteke irudia dokumentuan sartzean "desitxuratu" egin dela. Bada ez, mapa ondo dago; izan ere, munduaren itxura ondoen erakusten digun plano da. Orduan, zergatik ikusi ohi dugu zapalago? Normalean Mercator-en Mapa erabiltzen delako.

Mercator-en proiektzioa

Mercator-en mapa 1569. urtean sortu zen; garai hartan marinelek belaz lagundurik zeharkatzen zituzten ozeanoak, egurrezko itsasontzietan, izarrak gidari zituztela. Proiekzio horren arrakasta honela azal daiteke: bertan egindako edozein lerro zuzenek egiazko ibilbidea erakusten du, eta mapan markatutako angeluari itsasorratzaren bidez jarraituz, ondo nabiga daiteke. Herrialdeen itxura egiazkoa da, baina horien azalera berezkoa baino askoz handiagoa da latitude altuetan, Europan eta Iparramerikan, munduko aberastasun osoaren %80 kontzentratzen den herrialdeetan hain zuzen.

Peters-en proiektzioa

Mapa hau Arno Peters historialari eta kartografoak proposatu zuen Alemanian 1974an eta sekulako eztabaida piztu zuen. . Peters-en proiektzioa proiektzio zilindrikoa eta konformea zen, Mercator-ena bezala. Baina, aurrekoak ez bezala, matematikoki zuzentzen du altitude altuen distorsioa. Peters-en proiektzioak munduaren **irudi eurozentrikoa** bazterten du. Eskalak gutxien desitxuratzen dituen proiektzioa da. Dauden proiektzio guztietatik bera egokitzen da ondoen munduaren benetako neurrietara.

